

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PETRA GLOBOČNIK

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PRIMERJALNA ANALIZA RODNOSTI
SEVERNE IN JUŽNE EVROPE

Ljubljana, november 2002

PETRA GLOBOČNIK

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica
tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom

_____ in dovolim objavo diplomskega
dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis:

KAZALO

1. Uvod	1
2. Demografija rodnosti.....	3
2.1 Definicija rodnosti.....	3
2.2 Merjenje rodnosti	3
2.3 Determinante rodnosti.....	4
2.3.1 Neposredni vzroki rodnosti	4
2.3.2 Posredni dejavniki rodnosti.....	5
2.4 Tradicionalni in sodobni tip reprodukcije.....	7
2.4.1 Globalizacija rodnostnega obnašanja	8
2.6 Prehod na nizke stopnje rodnosti v Evropi	8
2.7 Vzroki upadanja rodnosti	9
2.8 Posledice nizkih stopenj rodnosti.....	11
3. Primerjava severne in južne Evrope.....	12
3.1 Stopnje totalne rodnosti	12
3.2 Naravni prirastek.....	14
3.3 Kdaj se Evropejke odločijo za rojstvo otrok?	16
3.3.1 Srednja starost matere ob prvem porodu.....	16
3.3.2 Srednja starost mater ob rojstvu vseh otrok	18
3.4 Velikost družine	19
3.5 Rojstva izven formalne zakonske zveze	20
3.6 Vpliv razveze na rojstva.....	24
3.7 Življenjsko pričakovanje in rodnost.....	25
4. Vprašanje prebivalstvene politike.....	28
4.1 Splošno o prebivalstveni politiki.....	28
4.2 Ustvarjanje prebivalstvene politike.....	29
4.3 Načela prebivalstvene politike	30
4.4 Tipi, pristopi in strategije prebivalstvenih politik.....	32
4.4.1 Vpliv švedske prebivalstvene politike.....	33
4.5 Prebivalstvena politika v tradicionalnem in sodobnem tipu reprodukcije.....	35
4.6 Ukrepi prebivalstvene politike na področju rodnosti	37
5. Sklep.....	40
Literatura.....	42
Viri.....	45

1. UVOD

V človeški naravi je, da se neprestano ukvarjamo s svojim socialnim položajem in se hitro odzovemo na priložnosti v katerih začutimo izboljšanje svojega položaja oziroma položaja svojih potomcev. Ne ustavi nas niti dejstvo, da smo poskrbeli za svoje fizične potrebe. Vedno stremimo k napredku družbe kot celote in vzpenjanju posameznika na družbeni lestvici.

Razvoj je prinesel mnogo sprememb v osnovnih pogojih življenja. S tem je povezana tudi sprememba rodnostnega obnašanja. Biološki dejavniki reprodukcije so potisnjeni v ozadje – rojstvo je postalo psiho-socialni dogodek. Motivi za starševstvo so prešli na čustveno sfero in so lahko zadovoljeni že z enim ali dvema otrokoma. Posledično upada skupno število rojstev in število rojstev višjega reda.

Namen diplomskega dela je analizirati rodnost v severni in južni Evropi v drugi polovici dvajsetega stoletja ter ugotoviti ali so države ustrezno reagirale na spremenjene demografske razmere. V prvem poglavju bom povzela definicijo rodnosti in njeno merjenje, neposredne vzroke ter posredne dejavnike rodnosti. Nadaljevala bom z ugotavljanjem razlik med tradicionalnim in sodobnim načinom reprodukcije. V drugi polovici 20. stoletja je prišlo do skokovitega upadanja rodnosti, ki se je pojavilo na različnih koncih sveta, zato podajam tudi razlage demografov o vzrokih tega padca.

Sledi poglavje o poteku demografskega prehoda v Evropi. Osredotočila se bom le na izbrane države severne in južne Evrope, katerih rodnost bom analizirala v drugem delu naloge. V skupino severnoevropskih držav bom, glede na geografsko delitev Organizacije Združenih narodov, vključila Dansko, Finsko, Irsko, Norveško, Švedsko in Veliko Britanijo, medtem ko bodo Grčija, Italija, Malta, Portugalska, Slovenija in Španija predstavljale južnoevropske države.

Analizo rodnosti bom opravila glede na dosegljive podatke o stopnjah totalne rodnosti, njenega vpliva na naravni prirastek, časovnega odločanja za rojstvo otrok ter velikosti družine. Z analizo rojstev izven formalne zakonske zveze je predvsem v severni Evropi mogoče opaziti nov trend pri oblikovanju družine – družine neporočenih staršev ter enostarševske družine – medtem ko večina družin v južnoevropskih državah ostaja tradicionalnih. Nazadnje bom pri tem poglavju skušala ugotoviti še vpliv razvez na rojstva ter povezanost življenjskega pričakovanja in stopenj rodnosti.

Ker je rodnost padla na tako nizko raven, naj bi država kot predstavnik celotne družbe, skušala vplivati na dvigovanje stopenj rodnosti. To lahko stori prek prebivalstvene politike oz. prek ukrepov, ki so vpeti v druge politike in posredno ali neposredno vplivajo na rodnost. Tako bom v zadnjem delu skušala prikazati ustvarjanje prebivalstvene politike, njena načela ter različne tipe, pristope in strategije. Pri oblikovanju t.i. skandinavskega pristopa je

pomembno vlogo odigrala švedska prebivalstvena politika, katere glavne značilnosti bom opisala v naslednjem poglavju. Nadaljevala bom z ugotavljanjem prisotnosti prebivalstvene politike v tradicionalnem in sodobnem tipu reprodukcije. Ukrepi prebivalstvene politike, ki se navezujejo na rodnost, so večinoma vpeti v družinsko politiko. Nekaj teh ukrepov bom obravnavala v zadnjem poglavju diplomskega dela.

2. DEMOGRAFIJA RODNOSTI

2.1 DEFINICIJA RODNOSTI

Rodnost ali fertilnost dobimo tako, da povežemo število rojstev nekega prebivalstva s številom tega prebivalstva ali z njegovimi posameznimi deli. Gre za demografski pojav, ki je pozitivna komponenta naravnega obnavljanja prebivalstva. Naravna reprodukcija prebivalstva je pogojena z rojevanjem. Če slednja ne poteka na določeni ravni, je reprodukcija človeške populacije motena.

Demografija razlikuje več vrst rodnosti. Tako imamo na eni strani efektivno rodnost, ki upošteva le živorojene otroke, na drugi pa celotno rodnost, ki upošteva tako živorojene kot tudi mrtvorojene otroke. Naslednja je delitev na zakonsko (rodnost znotraj zakonske zveze) in nezakonsko rodnost (zunaj zakonske zveze). Nadalje je lahko rodnost nenačrtovana ali načrtovana (zavedna, regulirana). Prva je značilna za prebivalstva nerazvitih držav, druga pa za prebivalstva razvitih držav, ki se zavestno odločajo o številu in času rojstva otrok (Malačič, 2000, str. 83-84).

2.2 MERJENJE RODNOSTI

Da lahko primerjamo rodnost nekega prebivalstva v času ali pa rodnost dveh ali več prebivalstev, si pomagamo z različnimi kazalniki. Ti nam kažejo razmerja med živorojenimi in različnimi agregati prebivalstva.

Splošna stopnja natalitete za agregat vzame srednje število prebivalstva v enem letu. Gre torej za razmerje med številom živorojenih v določenem letu in srednjim letnim številom prebivalstva, ki nam pove število živorojenih na 1000 prebivalcev. Analitična vrednost tega kazalca je omejena. Ne pove nam ali je razlika v splošni stopnji natalitete posledica težnje prebivalstva, da bi imelo več otrok ali izraža tudi vpliv spremembe v razmerju med prebivalstvom v reproduktivni dobi in celotnim prebivalstvom.

Drugi kazalnik je splošna stopnja rodnosti. Gre za razmerje med številom živorojenih otrok v določenem letu in srednjim letnim številom žensk v reproduktivni dobi (ženske med 15. in 49. letom starosti). Ta kazalec je boljši od splošne stopnje natalitete, saj je s tem, ko vključimo le rodni kontingent, izločen vpliv različnega deleža prebivalstva v reproduktivni dobi in različne spolne strukture prebivalstva.

Naslednja skupina kazalnikov so specifične stopnje rodnosti. Pokažejo nam značilnosti rodnosti v odvisnosti od posameznih dejavnikov, kot so npr. starost, zakonski stan, poklic,

stopnja izobrazbe in podobno. V tej skupini so najbolj pomembne starostno specifične stopnje rodnosti, kjer izračunavamo razmerje med številom živorojenih otrok materam v določeni starosti let in srednjim letnim številom žensk ustreznega starostnega razreda (Bregar, Bešter, 1996, str. 55-58).

Naslednji kazalnik je stopnja totalne ali celotne rodnosti, ki jo dobimo tako, da seštejemo enoletne starostno specifične stopnje rodnosti. Približek lahko izračunamo tudi tako, da splošno stopnjo rodnosti pomnožimo s 35, če predpostavljamo, da rodna doba ženske traja 35 let. Kazalnik nam pove število otrok, ki jih v povprečju rodi ena ženska v svoji rodni dobi, s predpostavko, da je doživela 49. leto starosti. Uporabljamo ga pri analizi obnavljanja prebivalstva. Če je njegova vrednost v razviti državi enaka 2,1, ima prebivalstvo s takšno rodnostjo enostavno reprodukcijo. Večje vrednosti pomenijo razširjeno, manjše pa zoženo reprodukcijo.

Reprodukcija prebivalstva je odvisna predvsem od ženskega dela prebivalstva. Bruto in neto stopnji obnavljanja sta kazalnika, ki pri izračunu upoštevata le živorojene deklince. Razlika med kazalnikoma je v tem, da pri bruto stopnji ni izločena smrtnost žensk v rodnem obdobju, pri neto stopnji pa je ta smrtnost izločena. Mejna vrednost neto stopnje obnavljanja za enostavno reprodukcijo je ena. Taka vrednost pomeni, da ena ženska rodi v svoji rodni v povprečju rodi eno deklico, s čimer je nadomestila samo sebe (Malačič, 2000, str. 86-87).

2.3 DETERMINANTE RODNOSTI

V sodobni demografski literaturi se je uveljavil koncept determinacije rodnosti, ki razlikuje med neposrednimi vzroki in posrednimi dejavniki rodnosti. Posredni dejavniki delujejo prek neposrednih vzrokov. Slednji so površinski izraz zapletenega in na različne načine povezanega delovanja posrednih dejavnikov. To je splošna značilnost, ki velja za vse tipe reprodukcije. Posebnosti posameznega tipa se izražajo v različni povezanosti in kombinaciji posrednih dejavnikov, ki najdejo izraz v razlikah in pomenu posameznih neposrednih vzrokov rodnosti (Malačič, 1985, str. 95).

2.3.1 NEPOSREDNI VZROKI RODNOSTI

Neposredne vzroke rodnosti lahko razdelimo v tri skupine: vzroki spolnih odnosov, vzroki zanositve ter vzroki nosečnosti in poroda. Neposredni vzroki rodnosti so vidni na površini dogajanja in so izraz delovanja posrednih dejavnikov. Prikazani so v shemi, ki sta jo oblikovala K. Davis in J. Blake (Malačič, 2000, str. 114):

- I. Vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov.
 - A. Vzroki, ki vplivajo na oblikovanje in ukinjanje skupnosti v reproduktivnem obdobju.
 1. Starost pri vstopu v spolne skupnosti.
 2. Stalni celibat: delež žensk, ki niso nikoli imele spolnih odnosov.
 3. Obseg reproduktivnega obdobja, preživetega po skupnostih ali med njimi:
 - a) ko se skupnosti razbijejo zaradi razveze, ločitve ali zapustitve;
 - b) ko se skupnosti razbijejo zaradi smrti moža.
 - B. Vzroki, ki vplivajo na vzpostavitev spolnih odnosov znotraj skupnosti.
 - a) Prostovoljna vzdržnost.
 - b) NeprostoVOLjna vzdržnost (impotentnost, bolezen, neprostoVOLjna začasna ločitev).
 - c) Pogostost spolnih odnosov (brez obdobj vzdržnosti).
- II. Vzroki, ki vplivajo na izpostavitev zanositvi.
 - A. Plodnost ali neplodnost zaradi neprostoVOLjnih vzrokov.
 - B. Uporaba ali neuporaba kontracepcije:
 1. mehaničnih in kemičnih sredstev;
 2. drugih sredstev.
 - C. Plodnost ali neplodnost zaradi prostovoljnih vzrokov (sterilizacija ipd.).
- III. Vzroki, ki vplivajo na nosečnost in porod.
 - A. Smrtnost plodu zaradi neprostoVOLjnih vzrokov.
 - B. Smrtnost plodu zaradi prostovoljnih vzrokov.

2.3.2 POSREDNI DEJAVNIKI RODNOSTI

Dejavniki rodnosti delujejo posredno (prek neposrednih vzrokov) in tako oblikujejo rodnost prebivalstva. Mnogoštevilne in med seboj prepletene dejavnike lahko v skladu s pristopi različnih avtorjev razdelimo na več načinov in na več skupin:

- najbolj groba delitev razlikuje biološke in družbene dejavnike;
- R. Freedman izpostavi ekonomsko in družbeno strukturo ter smrtnost v povezanosti z okoljem;
- M. Rašević je podal delitev, ki loči biološke, psihološke in družbenoekonomske dejavnike. Razdelitev je utemeljil s tremi osnovnimi področji, ki obkrožajo človekovo življenje – narava, družba, psihično življenje;
- M. Macura poda delitev na biološke, ekonomske, socialne, socialnopsihološke in osebnopsihološke dejavnike;
- R. Andorka predlaga delitev na objektivne (družbenoekonomske) in subjektivne (kulturne in psihološke) dejavnike;

- najbolj podrobna je delitev na biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke dejavnike kar je posledica kompleksnosti sodobne reprodukcije (Malačič, 1985, str. 98-99).

Reprodukcija je v svoji osnovi biološki proces, ki pa je družbeno modificiran. Biološki dejavniki v razmerah sodobne reprodukcije delujejo posredno; potisnjeni so v ozadje, saj je človek začel zavestno posegati v lastno reprodukcijo. Rojstvo je postalo psiho-socialni in ne več le družbeno-biološki dogodek.

Ekonomske dejavniki, kot so materialna življenjska raven, način proizvodnje, razdelitve, menjave, potrošnje in drugi, pomembno vplivajo na naravo rojevanja in so bistveno prispevali k oblikovanju sodobne nizke ravni rodnosti. Privedli so do bolj ali manj tradicionalne ekonomske teorije – ekonomike rodnosti – za razlago vedenja populacije na področju rodnosti.

Družbeni dejavniki rodnosti so tesno povezani s spremembami v družbi, ki jih je prinesel razvoj. Družbenoekonomski položaj, poklic, izobrazba, življenje v urbanem ali ruralnem okolju, položaj žensk v družbi in podobno so dejavniki, ki so močno vplivali na stopnjo rodnosti prebivalstva. Moderen sistem vrednot je prinesel tudi uveljavitev norme nizkega števila otrok v družini.

Kljub zmanjšanemu pomenu kulturnih dejavnikov v razvitih državah, jih ne moremo izločiti iz družbenega konteksta, v katerem se pojavljajo. Gre za dejavnike kot so npr. javno mnenje, morala, religiozna in etnična pripadnost, rasa, družbene norme in vrednote in podobno.

Antropološki dejavniki rodnosti so povezani s človekom samim po sebi, njegovim bistvom, eksistenco, smislom in perspektivami. Reprodukcija je prepuščena posamezniku, ki pa ne skrbi za racionalnost in humanost reprodukcije prebivalstva kot celote. Čas, ki ga ženska v sodobnih razmerah nameni reprodukciji, se je bistveno skrajšal – rojevanje se je umaknilo iz središča.

Psihološki dejavniki rodnosti so večji pomen dobili z razvojem psihologije. Delujejo na treh ravneh: na osebno psihološki ravni, na ravni medsebojnih odnosov v majhnih skupinah (družina, lokalna skupnost) in na socialnopsihološki ravni. Vpliv posameznih ravni je težko ločiti, saj se med seboj (in tudi z drugimi dejavniki) neprestano prepletajo (Malačič, 2000, str. 115-116).

2.4 TRADICIONALNI IN SODOBNI TIP REPRODUKCIJE

Starejša zgodovinska obdobja (praskupnost, sužnjelastništvo in fevdalizem) povezujemo s tradicionalnim tipom reprodukcije. Zanj je značilna stalna in visoka rodnost prebivalstva, čeprav je to dokaj tvegano trditi, saj za tisti čas ni takih statističnih podatkov, kot jih poznamo dandanes. Tudi smrtnost je bila v tem obdobju visoka. Še posebej je narasla v času epidemij, vojn in lakote. Smrtnost dojenčkov in mater je bila visoka predvsem zaradi slabih higienskih razmer. Te so bile tisti čas v mestih slabše kot na vasi in posledično je bila tudi smrtnost v mestih višja kot na vasi. Dolgoročno gledano je bila rodnost nekoliko višja kot smrtnost. To sicer zagotavlja pozitiven naravni prirastek, vendar pa komaj zagotavlja enostavno reprodukcijo prebivalstva (Malačič, 1985, str. 14-25).

Pred industrializacijo so se ženske večine prebivalstev poročale kmalu po prvi menstruaciji. Tako je bila srednja starost za ženske ob prvi poroki med 16 in 18 let. Izjema je zahodna Evropa, kjer so se tako moški kot tudi ženske poročali pozno (srednja starost žensk ob prvi poroki je bila 23 do 28 let), 10 ali tudi več odstotkov žensk pa je do petdesetega leta ostalo neporočenih. Posledica poznega poročanja in »neporočanja« je zmanjšanje rodnosti na manj kot 50 odstotkov potencialnih stopenj, ki bi bile dosežene, če bi bile poročene vse ženske stare med 15 in 50 let (Coale, Watkins, 1986, str. 8).

V času demografskega prehoda je sodoben tip reprodukcije nadomestil tradicionalnega. Glavna značilnost modernega tipa reprodukcije je zožena reprodukcija – reprodukcija, ki je pod nadomestitveno ravtnjo. Žensko rodno obdobje je bolj ali manj omejeno na starostno skupino od 25 do 34 let. Načrtovanje družine, kontracepcija in mnogokrat tudi splav so postali del življenja v sodobni družbi.

Moderna družba na rodnost v zgodnji mladosti gleda kot na resen individualni in družbeni problem (še posebej v starostni skupini od 14 – 17 let), zaradi česar želi preprečiti rodnost v tem obdobju. Obdobje šolanja se je podaljšalo; finančna samostojnost mlajših generacij je dosežena v zgodnjih dvajsetih. Življenjski stil »podpira« odlog rojevanja na pozna dvajseta ali zgodnja trideseta leta (Malačič, 1991, str. 1).

Poleg nizke ravni in koncentracije rojstev v poznih dvajsetih in zgodnjih tridesetih letih, je za sodobno rodnost značilna tudi naraščajoča homogenost. Ta se kaže tako v velikosti kazalnikov rodnosti kot tudi v časovno usklajenem gibanju smeri kazalcev (Malačič, 1985, str. 91).

2.4.1 GLOBALIZACIJA RODNOSTNEGA OBNAŠANJA

Med koncem petdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja je rodnost začela upadati v državah, ki predstavljajo kar štiri petine svetovnega prebivalstva. Upadanje se je začelo v državah, ki so imele različne ravni rodnosti – nekatere so že pred tem obdobjem izkusile upadanje, nekatere so imele stabilne stopnje rodnosti, nekatere so doživljale tako imenovani povojni izbruh rodnosti (baby-boom). Izjeme, ki v naslednjem desetletju temu padcu niso sledile, najdemo na treh področjih: sub-saharska Afrika, jugozahodna Azija in Melanezija. Gre za države, ki bodisi niso doživele zadostnih družbeno-ekonomskih sprememb bodisi širša družba ni bila prepričana o potrebi uravnavanja rodnosti.

Po podatkih Organizacije Združenih narodov se je rodnost v večini svetovnih predelov v dobrih tridesetih letih znižala za 40% – 60% ter za 40% v svetu kot celoti. Dejstvo je, da bo globalizacija rodnostnega obnašanja močno vplivala na prihodnje demografske trende in populacijske politike (Caldwell, 2001, str. 93-101).

2.6 PREHOD NA NIZKE STOPNJE RODNOSTI V EVROPI

Obdobje, ko so stopnje smrtnosti in rodnosti prešle iz visoke na nizko raven, imenujemo demografski prehod. Padanje splošne stopnje smrtnosti je v današnjih razvitih evropskih državah trajalo okoli 150 let, medtem ko se je prehod na nizke stopnje rodnosti končal v dobrih štiridesetih letih.

Demografski prehod se začne s padanjem smrtnosti. V nekaterih evropskih državah se to zgodi v drugi polovici 18. stoletja, s pojavom agrarne ter industrijske revolucije (Malačič, 2000, str. 233-234). Z industrijsko revolucijo se pojavijo novi stroji, nove metode produkcije ter nove oblike transporta. Vse to je posredno vplivalo na pocenitev dobrin in povečalo njihovo količino ter hkrati vodilo do izboljšanja kakovosti in iznajdbe novih proizvodov in naprav. Postopoma se zaradi razvoja začne spreminjati življenjski slog prebivalstva v industrializiranih državah (McNeill, 1990, str. 13-14).

Mnenja o dejavnikih, ki so prispevala k znižanju smrtnosti, so deljena. Starejši avtorji razlikujejo predvsem vpliv povečanja življenjske ravni ter vpliv razvoja medicine. Kasneje so dodali še vpliv izboljšanja kvalitete vode in s tem zmanjšanje smrtnosti zaradi nekaterih bolezni. Splošen ekonomski razvoj je prispeval k izboljšanju prehrane ter tako k večji odpornosti človeškega organizma. V kasnejših obdobjih demografskega prehoda je postal vse pomembnejši vpliv medicinskih odkritij, širjenja raznih cepljenj ter splošen razvoj medicine in zdravstva. Svoje je prispevala tudi povečana zavest o pomenu osebne in javne higiene.

Začetek padanja rodnosti označuje znižanje splošne stopnje rodnosti za 10%. Prehod na nizko rodnost je povezan z ekonomskim razvojem ter s pojavom modernih kontracepcijskih sredstev – kondom ter oralna, hormonska in kemična kontracepcijska sredstva. V večini evropskih držav se padanje rodnosti začne v drugi polovici 19. stoletja. Na Finskem, Irskem in v Španiji pa se ta padec začne nekaj let kasneje, in sicer v prvi polovici dvajsetega stoletja (glej tabelo 1).

Tabela 1: Začetek padanja zakonske rodnosti za izbrane Evropske države

Država	Leto padca zakonske rodnosti za 10%
Anglija in Wales	1892
Škotska	1894
Danska	1900
Finska	1910
Irska	1929
Italija	1911
Norveška	1904
Španija	1918
Švedska	1892

Vir: Coale, Watkins, 1986, str. 394-395.

Zaradi razlike v začetku padanja smrtnosti in rodnosti je prišlo do velikega povečanja naravnega prirastka – prebivalstva razvitih držav se povečajo za dva- do štirikrat (Malačič, 2000, str. 234-240). Sledilo je zmanjšanje mer rodnosti in s tem posledično zmanjšanje naravnega prirastka. Izjema je čas po drugi svetovni vojni, ko se je med izbruhom rodnosti naravni prirastek začasno povečal (Malačič, 1985, str. 41).

Kritiki teorije demografskega razvoja opozarjajo, da se ta ne ukvarja s tem, kaj se bo zgodilo v primeru, ko bodo stopnje rodnosti tako nizke, da bodo ovirale modernizacijo in razvoj. Teorija ne navaja kolikšen razvoj je potreben in koliko časa zniževanje stopenj rodnosti zaostaja za zniževanjem stopenj smrtnosti. Prav tako naj ne bi bilo smiselno trditi, da bo v deželah v razvoju prišlo do enakih rezultatov. Socialno-ekonomski pogoji se namreč znatno razlikujejo od tistih, ki so jih imele današnje razvite države (Socio-Economic Development..., 1990, str. 3-4).

2.7 VZROKI UPADANJA RODNOSTI

Trend nizke rodnosti je rezultat mnogih sprememb v osnovnih pogojih življenja. Gre za premik od ruralnega k urbanemu načinu življenja ter s tem povezan premik h kapitalističnemu

načinu produkcije. Močan vpliv na znižanje rodnosti je imelo tudi zmanjšanje smrtnosti (predvsem novorojenčkov), kar je omililo pritisk na veliko število otrok. Tako za moške kot tudi ženske je postala zelo pomembna kariera in izobraževanje, kar je mnogokrat nezdržljivo z rojstvom in vzgojo otrok.

Vsi ti spremenjeni pogoji življenja so povezani tudi s številnimi spremembami v osnovnih vrednotah. Tako je opazen trend prehoda iz cerkvenega v posvetno, trend demokratizacije in trend individualizacije. Pomembne učinke imajo tudi moderne metode kontracepcije in splav; vendar ne kot povzročitelj nizke rodnosti, temveč kot učinkovit instrument za omejevanje rojstev na želeno število. Motivi za starševstvo so prešli na čustveno sfero in so lahko zadovoljeni že z enim ali dvema otrokoma.

Davis meni, da obstaja nezdržljivost oziroma napetost med družino na eni in industrijskim gospodarstvom na drugi strani. Osnovno načelo družine je določitev nekega statusa, medtem ko je vodilo industrijske družbe ravno nasprotno, kar samo po sebi odvrča od ustvarjanja družine (Caldwell, 2001, str. 96).

Westoff je v osnovi izrazil enako mnenje kot Davis, ko je zapisal, da je bil dolgoročni upad rodnosti na zahodu pričakovan. Nekaj, kar po njegovem mnenju ni bilo zadostno pojasnjeno, je prekinitev tega trenda upadanja med 1930 in 1950, ko se pojavi nenadni izbruh rodnosti (Caldwell, 2001, str. 96).

Tudi Aries je opazil spremembo v sociologiji družine. Hkrati je podal tudi razlago zakaj se upadanje rodnosti na Zahodu pojavi ravno v šestdesetih letih 20. stoletja. Meni, da so ljudje, ki so konec 19. stoletja ustvarili družine z veliko otrok, imeli malo možnosti za napredovanje na družbenoekonomski lestvici. Njihovi otroci so imeli z omejevanjem rodnosti več možnosti, da dosežejo ta premik. Potomci manjših družin so lažje prišli do izobrazbe, ki je bila potrebna za ekonomski in družbeni napredek. Ko je družba postajala bolj in bolj bogata, so imeli starši večje možnosti za doseg zastavljenega cilja (izobraženost otrok), kar naj bi ponovno sprostilo njihovo omejevanje rodnosti in s tem povzročilo izbruh rodnosti. Življenje po drugi svetovni vojni je ponudilo ogromno možnosti izobraževanja, zaposlitve in napredka v družbi. Mladi so bili uspešni vse dokler so bili samski ali brez otrok, oz. so ustvarili zelo majhne družine. Ti pogoji so sovpadli tudi z revolucijo na področju kontracepcije v šestdesetih letih 20. stoletja (Caldwell, 2001, str. 96).

Willis je to tezo še razširil in se osredotočil na mlade samske in poročene ženske. Ukvarjal se je z vrednostjo ženskega časa. Poudaril je naraščajoče ekonomsko »žrtvovanje« ženske ob rojstvu otrok, kajti žensko delo je postajalo vse bolj plačano. Tako je po drugi svetovni vojni na trg dela vstopalo vse več žensk in mater (Caldwell, 2001, str. 97).

Enako je menil Schultz ter dodal, da je v večini industrializiranih držav med leti 1960 in 1980 hitro naraščalo število zaposlenih žensk. S tem konvergirajo moške in ženske stopnje

aktivnosti na trgu dela, kar je rezultat konvergence na izobraževalnem nivoju. Kljub temu se je začetek naraščanja ženske delovne sile začel toliko kasneje, da ne more v celoti pojasniti tako izrazitega padca rodnosti (Caldwell, 2001, str. 97).

Lahko gre tudi za kombinacijo ekonomskih in družbenih vzrokov. Lesthaeghe meni, da je bila za spremenjeno rodnostno obnašanje bistvena sprememba ekonomskih pogojev, ki ji sledijo spremembe v načinu razmišljanja, naraščanje individualizma in posvetnega (Caldwell, 2001, str. 98).

Teorije, ki skušajo pojasniti vzroke upadanja rodnosti v državah v razvoju, večjo pozornost posvečajo kontracepciji, manj pa se ukvarjajo s časovnim okvirom upadanja rodnosti. Drugače je pri razvitih državah. Te več pozornosti posvečajo časovnim okvirom upadanja rodnosti (Caldwell, 2001, str. 98).

2.8 POSLEDICE NIZKIH STOPENJ RODNOSTI

Dolgoročno gledano lahko manjše populacije pomenijo manjši pritisk na reševanje stanovanjskega vprašanja, izobraževanje, okolje in socialne službe. Vendar je do padca rodnosti prišlo neenakomerno v različnih družbeno-ekonomskih skupinah ter prostoru, zaradi česar se glavni socialni problemi ne bodo rešili sami po sebi. Ravno nasprotno – nekateri izmed problemov se bodo še povečali (Eversley, 1978, str.139). Hitre spremembe v rodnosti namreč povzročijo probleme pri prilagajanju. Kohorte izrazito različnih velikosti privedejo do neenakomernih potreb po jaslih, šolah, zaposlovanju in zdravstvenih službah ter pokojninah (McIntosh, 1983, str. 6).

Nizke stopnje rodnosti in padajoče stopnje rasti prebivalstva torej povzročijo mnoge probleme tako prebivalstvu kot tudi vladam. Ovirano je obnavljanje prebivalstva, zaradi česar se ruši razmerje med generacijami – dobimo stara prebivalstva. Družbe, pri katerih se v starostni strukturi večja delež prebivalstva starejšega od 65 let, morajo vse več sredstev namenjati za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Tako ostane manj sredstev za investiranje v gospodarstvo ter za financiranje znanosti in šolstva. Manjši je tudi priliv nove delovne sile. Zaradi tega se znižuje dohodek, povečujejo produkcijski stroški ter zmanjšuje delež davkoplačevalcev glede na upravičence socialnovarstvenih storitev. Verjetno je, da bodo v državah s starim prebivalstvom v ospredje prišli interesi starejših ljudi. Le-ti so mnogokrat drugačni od interesov mlajših generacij. Lahko so celo v škodo slednjih (Černič – Istenič, 1994, str. 13-14).

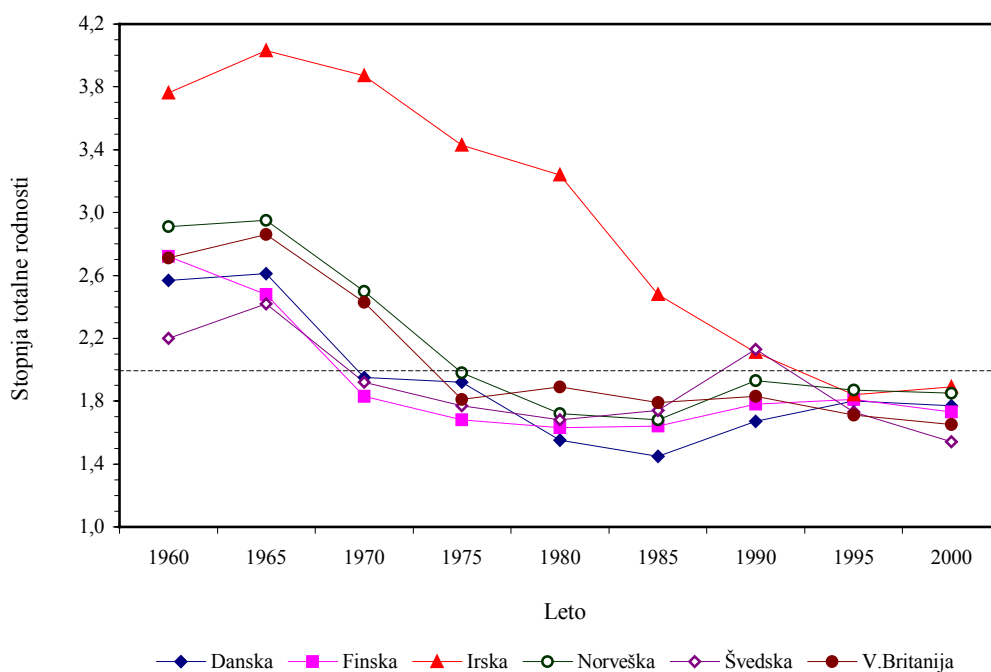
3. PRIMERJAVA SEVERNE IN JUŽNE EVROPE

3.1 STOPNJE TOTALNE RODNOSTI

Stopnje totalne rodnosti so v proučevanih državah severne in južne Evrope dosegle tako nizko raven, da ne zagotavljajo več enostavne reprodukcije prebivalstva. Gibanja stopenj totalne rodnosti so prikazana posebej za severno in južno Evropo na slikah 1 in 2 na straneh 12 in 13.

Med proučevanimi državami severne Evrope po letu 1975 ni več take, ki bi stopnjo totalne rodnosti ohranila nad 2,1 – gre za vrednost, ki v razvitih državah pomeni spodnjo mejo neoviranega obnavljanja prebivalstva. Izjema je le Irska, ki je država s tradicionalno visoko rodnostjo in kjer stopnja totalne rodnosti pade pod to mejo šele po letu 1990. Po padcu pod vrednost 2,1 so se stopnje totalne rodnosti tako povečevale kot padale, vendar v večini niso dosegle omenjene vrednosti. Izjema je Švedska, kjer je rodnost med leti 1985 in 1990 stalno naraščala in je leta 1990 celo presegala vrednost 2,1. Povišanje stopenj totalne rodnosti je po vsej verjetnosti posledica preložitve rojstva na poznejše obdobje. Nasploh so vse severnoevropske države (razen Irske) v tem času zabeležile rahlo povišanje teh stopenj.

Slika 1: Stopnje totalne rodnosti za izbrane severnoevropske države za obdobje 1960 – 2000

Vir: Priloga 1.

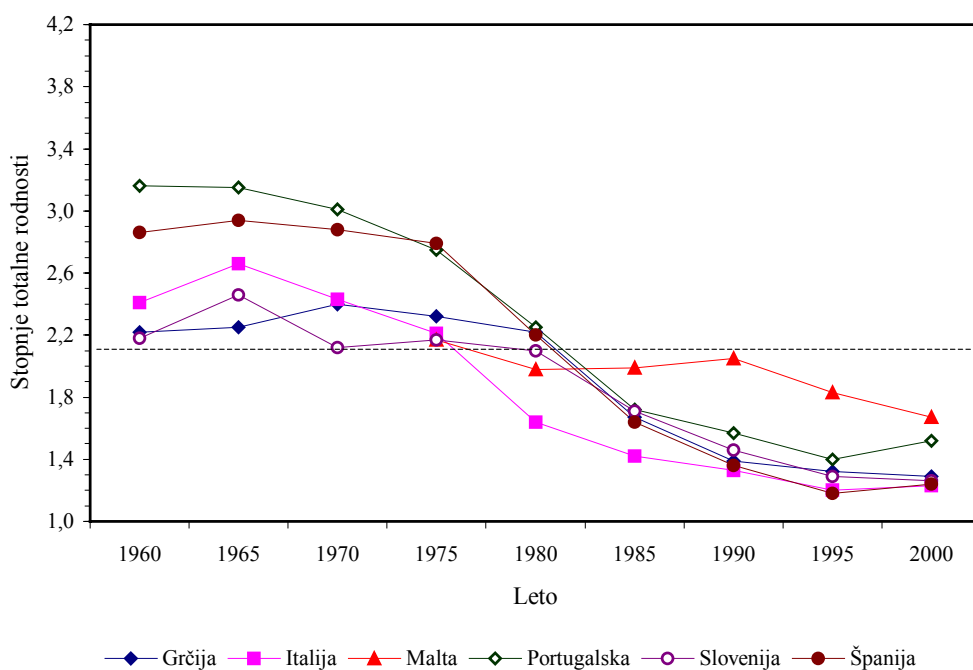
Po zadnjih dosegljivih podatkih nobena od proučevanih držav v severni Evropi ne dosega vrednosti, potrebne za normalno reprodukcijo prebivalstva. V letu 2000 je najvišja izmerjena vrednost na Irskem (1,89) in predstavlja 90% zahtevane vrednosti. Najnižja izmerjena vrednost je bila na Švedskem (1,54), ki predstavlja 73% potrebne vrednosti.

V proučevanih južnoevropskih državah pride do padca stopenj totalnih rodnosti pod raven enostavne reprodukcije nekaj let kasneje kot na severu – v Sloveniji, Italiji in na Malti se to zgodi v letu 1980, v Grčiji, Španiji in na Portugalskem pa 5 let kasneje, kar je razvidno iz slike 2.

Glede na to, da je pri severnoevropskih državah 10 do 15 let po padcu pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva, prišlo do rahlega povečanja stopenj totalne rodnosti, bi lahko nekaj podobnega pričakovali tudi pri južnoevropskih državah. Vendar se to ni zgodilo. Med leti 1990 in 1995 so stopnje na jugu še naprej upadale. Do rahlega povišanja pride v naslednjem petletju in sicer le v Italiji, na Portugalskem ter v Španiji.

Tudi v južni Evropi (po zadnjih dosegljivih podatkih) nobena od izbranih držav ne dosega vrednosti, potrebne za normalno reprodukcijo prebivalstva. Tako je v letu 2000 najvišjo vrednost dosegla Malta (1,67), kar predstavlja 80% zahtevane vrednosti. Najnižja izmerjena vrednost je bila v Italiji (1,23), kar predstavlja le 59% potrebne vrednosti. Obe vrednosti sta nižji kot na severu.

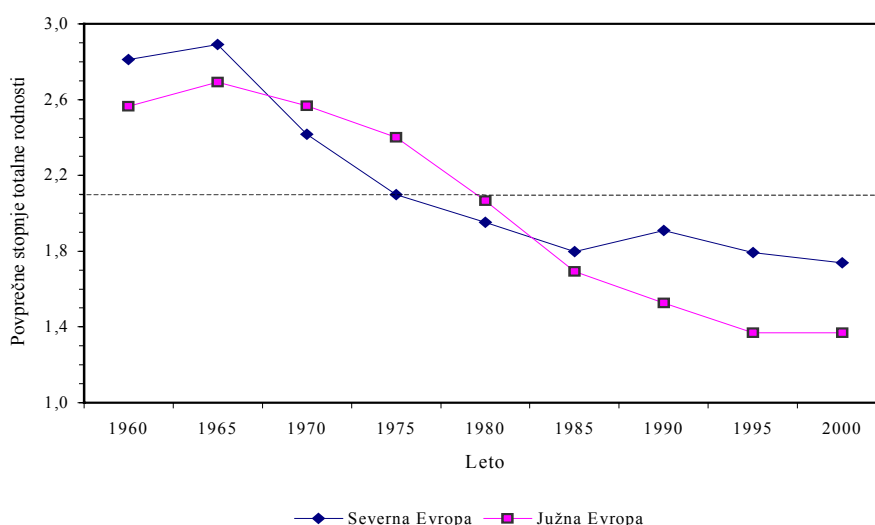
Slika 2: Stopnje totalne rodnosti za izbrane južnoevropske države v obdobju 1960 – 2000

Vir: Priloga 1.

Če primerjamo sliki 1 in 2, ugotovimo, da je padec stopenj totalne rodnosti v južni Evropi bolj strm kot v severni Evropi. Južnoevropske države so torej v manj letih doživele večji izpad rodnosti. Tudi po padcu pod vrednost 2,1 so stopnje na jugu še naprej upadale bolj strmo kot na severu. Pri izračunu povprečnih stopenj totalne rodnosti (priloga 2) je mogoče ugotoviti, da se njihova vrednost v severnoevropskih državah, po padcu pod raven enostavne reprodukcije, v povprečju giblje višje kot stopnje v južnoevropskih državah (slika 3). Nasploh nekatere izmed držav južne Evrope v svetovnem merilu dosegajo najnižje stopnje totalne rodnosti (npr. Grčija, Italija, Slovenija, Španija).

Slika 3: Povprečne stopnje totalne rodnosti za severno in južno Evropo od 1960 do 2000

Vir: Priloga 2.

3.2 NARAVNI PRIRASTEK

Naravni prirastek nam pove razliko med rojstvi in smrtmi določenega prebivalstva v določenem obdobju. Če je pozitiven, je število rojstev večje od smrti in obratno.

Za skoraj vse industrializirane države, ki še imajo pozitivne stopnje naravnega prirastka, velja, da take rezultate dosegajo zato, ker je delež žensk v reproduktivni dobi relativno visok in ne zato, ker je rodnost tako visoka, da bi zagotavljala nemoteno reprodukcijo prebivalstva (McIntosh, 1983, str. 3-4). Da ta trditev drži, dokazujejo tudi podatki v tabeli 2 na strani 15. Kljub padcu pod raven enostavne reprodukcije prebivalstva (severna Evropa po letu 1975, južna Evropa po letu 1985), so stopnje naravnega prirastka večine proučevanih držav ostale pozitivne. Izjema je Danska, ki v letu 1985 doseže negativno stopnjo, vendar se do leta 2000

to ne ponovi več. Desetletje kasneje negativne stopnje naravnega prirastka doseže Italija, leto kasneje ji sledijo še Grčija, Slovenija in Švedska.

Stopnje naravnega prirastka so v severni Evropi v povprečju upadle prej kot v južni Evropi, vendar je bil ta padec manj strm in se ni tako močno približal negativnim vrednostim kot v južni Evropi (glej prilogi 3 in 4). Leta 1975, ko so stopnje totalne rodnosti na severu padle pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva, so vse države na tem območju (razen Irske) dosegle vrednosti stopenj naravnega prirastka nižje od 0,5%. Enako velja za države južne Evrope (razen Malte), vendar z zamikom 10 let. Glede na trend, ki je prisoten, bodo južnoevropske države (tiste, ki še imajo pozitivne stopnje) dosegle negativne vrednosti v povprečju prej kot severnoevropske države.

Ena izmed možnosti nadomeščanja negativnega naravnega prirastka so mednarodne migracije. Da bi migracije npr. v Sloveniji kompenzirale nizko rodnost, bi se moralo takoj priseliti nekaj tisoč ljudi, kar bi predstavljalo precejšnjo spremembo življenja, saj je potrebno upoštevati majhnost slovenskega naroda; hkrati se moramo zavedati, da bi priseljevanje potekalo predvsem iz nerazvitih držav. Težave, ki bi jih za Slovenijo prineslo priseljevanje, so prevelike, da bi se lahko preprosto postavili na stališče nadomeščanja lastnih otrok z migranti (Število Slovencev se skokovito zmanjšuje, 2001).

Tabela 2: Stopnje naravnega prirastka v odstotkih za izbrane države severne in južne Evrope v obdobju 1960 – 2000

Država	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1998	1999	2000
Danska	0,71	0,80	0,46	0,42	0,03	-0,09	0,05	0,13	0,15	0,13	0,17
Finska	0,96	0,73	0,44	0,46	0,39	0,30	0,31	0,27	0,15	0,16	0,14
Grčija	1,16	0,98	0,81	0,69	0,63	0,24	0,08	0,01	-0,02	-0,03	-0,02
Irska	0,99	1,06	1,04	1,07	1,19	0,82	0,62	0,46	0,60	0,58	0,61
Italija	0,86	0,91	0,71	0,49	0,15	0,05	0,05	-0,05	-0,09	-0,07	-0,04
Malta	...	...	...	0,93	0,74	0,76	0,74	0,51	0,38	0,32	0,34
Norveška	0,82	0,83	0,67	0,41	0,24	0,16	0,35	0,35	0,32	0,32	0,34
Portugalska	1,34	1,28	1,01	0,90	0,65	0,33	0,13	0,04	0,07	0,08	0,14
Slovenija	0,80	0,89	0,58	0,64	0,58	0,31	0,19	0,00	-0,06	-0,08	-0,02
Španija	...	1,25	1,11	1,04	0,75	0,37	0,18	0,04	0,01	0,05	0,06
Švedska	0,36	0,58	0,37	0,19	0,06	0,05	0,34	0,11	-0,05	-0,07	-0,03
V.Britanija	0,60	0,68	0,45	0,06	0,17	0,14	0,27	0,15	0,15	0,11	0,12

... - ni podatka

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2001, str. 40.

3.3 KDAJ SE EVROPEJKE ODLOČIJO ZA ROJSTVO OTROK?

Tako v severni kot v južni Evropi prihaja do odlaganja rojstev na poznejša leta. Ženske se danes za rojstvo otrok odločajo v poznih dvajsetih in zgodnjih tridesetih letih.

Od sedemdesetih let 20. stoletja se v severni Evropi največ otrok rodi ženskam v starostni skupini 25 – 29 let. Izjemi sta Švedska, kjer je bila ta skupina vedno na prvem mestu, ter Irska, kjer od devetdesetih let naprej največ otrok rodijo ženske v starostni skupini 30 – 34 let. Ta skupina pri ostalih severnoevropskih državah zaseda drugo mesto. Pri vseh državah je opazno bolj ali manj stalno upadanje števila rojstev v starostnih skupinah 20 – 24 in pod 20 let ter hkrati rahlo naraščanje števila živorojenih otrok materam starim med 35 in 39 let (glej prilogo 5).

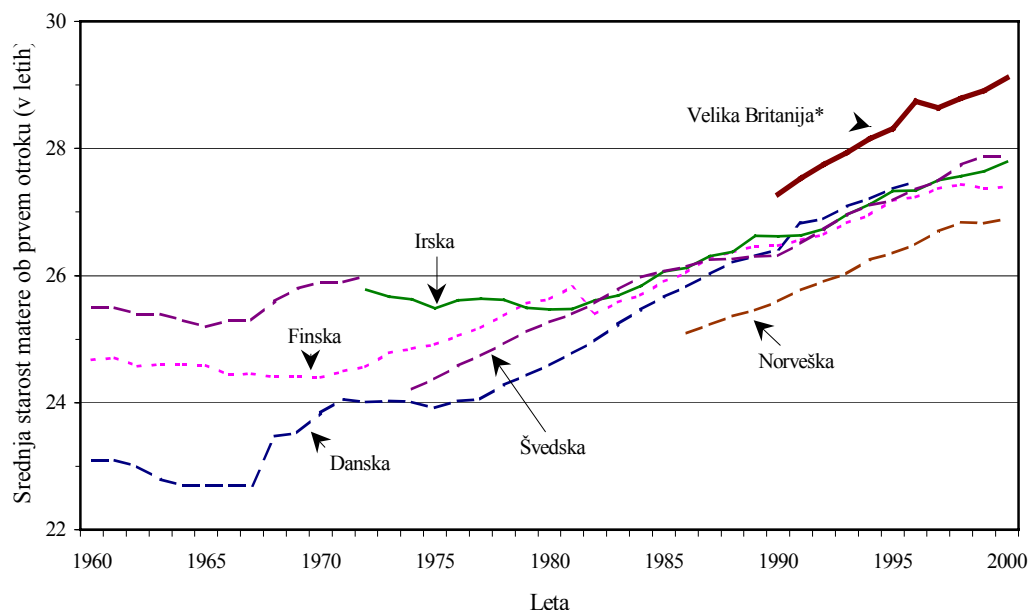
V južni Evropi gibanje rojstev po starostnih skupinah med državami ni tako homogeno kot na severu. V nekaterih državah je prevladovala starostna skupina 20 – 24 let; npr. Grčija v obdobju 1973 – 1989, Portugalska v obdobju 1976 – 1986 ter Slovenija do leta 1993. Število rojstev v tej starostni skupini vseskozi upada, hkrati pa se (tako kot na severu) povečujejo rojstva v skupini 30 – 34 let. V Italiji, Španiji ter Malti po letu 1980 pa se je največ otrok rodilo materam starim med 25 in 29 let. Konec devetdesetih v Italiji in Španiji pride celo do »prevlade« starostne skupine 30 – 34 let (priloga 6).

3.3.1 SREDNJA STAROST MATERE OB PRVEM PORODU

Pri severnoevropskih državah je od prve polovice osemdesetih let 20. stoletja opazen trend homogenizacije srednje starosti žensk ob prvem porodu. Izjemi predstavljata le Norveška, kjer se ženske v povprečju odločajo za rojstvo otrok nekoliko prej, ter Velika Britanija, kjer se za rojstvo otrok odločajo nekoliko kasneje. Vendar pa ti podatki med seboj niso popolnoma primerljivi, saj je za Veliko Britanijo podan podatek o srednji starosti matere ob prvem rojstvu v trenutni zakonski zvezi, medtem ko je za ostale države naveden podatek o srednji starosti matere ob prvem rojstvu otroka v biološkem smislu.

Srednja starost matere ob prvem porodu je v izbranih severnoevropskih državah v povprečju narasla za 3,5 let. Leta 1960 je bila povprečna starost matere ob prvem porodu 24,4 let. V štiridesetih letih je ta starost narasla na 27,8 let (glej prilogo 7).

Slika 4: Srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka za izbrane države severne Evrope v obdobju 1960 – 2000 (v letih)

* - srednja starost matere v letih ob rojstvu prvega otroka v trenutni zakonski zvezi (pri drugih državah je upoštevan biološki red rojstva)

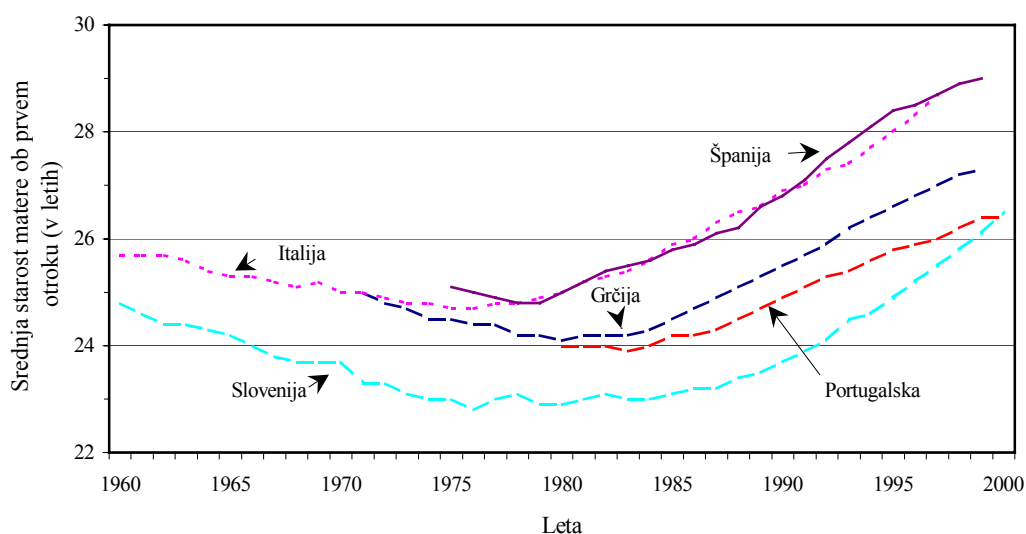
Vir: Priloga 7.

Na jugu je ta slika nekoliko drugačna. Razlike med srednjimi starostmi ob prvem rojstvu so večje (izjemi sta Španija in Italija, kjer so te starosti precej podobne). Pri vseh južnoevropskih državah je do sredine osemdesetih let srednja starost mater ob prvem porodu upadala. Tega pojava pri severnoevropskih državah ni. Po tem padcu starosti neprestano naraščajo.

Za rojstvo otrok se že od leta 1960 naprej najprej odločajo prebivalke Slovenije in Portugalske. V letu 1997 je bila srednja starost matere ob prvem porodu v Sloveniji 26 let in na Portugalskem 25,5 let. Povprečna srednja starost se je v južni Evropi med leti 1960 in 1997 dvignila za 1,9 let – iz 25,3 let na 27,2 leti (priloga 8).

Iz slike v prilogi 9 je razvidno tudi, da se povprečne starosti mater ob prvem porodu na severu gibljejo višje kot na jugu. To pomeni, da se matere na severu v povprečju kasneje odločajo za rojstvo prvega otroka kot na jugu.

Slika 5: Srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka za izbrane države južne Evrope v obdobju 1960 – 2000 (v letih)

Vir: Priloga 8.

3.3.2 SREDNJA STAROST MATER OB ROJSTVU VSEH OTROK

Pri srednji starosti mater ob rojstvu vseh otrok je pri severnoevropskih državah bolj vidno zniževanje te starosti do prve polovice sedemdesetih let 20. stoletja, kot pri starosti ob prvem otroku (priloga 12). Tudi pri tem demografskem kazalcu je v zadnjem desetletju razvidna homogenost. Odstopanja se pojavijo pri Irski, kjer je ta starost nekoliko višja kot pri ostalih severnoevropskih državah; ter odstopanje Velike Britanije od druge polovice osemdesetih let 20. stoletja. Tako je po zadnjih dosegljivih podatkih ta starost za Irsko 30,6 let, za Veliko Britanijo pa 2 leti manj (glej prilogo 10). Za ostale proučevane države – Dansko, Finsko, Norveško in Švedsko – se ta vrednost v letu 2000 v povprečju giblje okoli 29,6 let.

Južnoevropske države nam podajo nekoliko drugačno sliko. Podobne vrednosti srednjih starosti mater ob rojstvu vseh otrok v zadnjem desetletju zabeležita Španija in Italija (po letu 1995 ta starost preseže 30 let). Slednje so najvišje med izbranimi državami južne Evrope. Od leta 1990 podobne vrednosti dosegata tudi Grčija in Portugalska, ter kasneje tudi Malta, vendar so te še vedno nekoliko nižje kot v Španiji in Italiji (slika v prilogi 13). Najnižje srednje starosti zopet dosega Slovenija in sicer po zadnjih dosegljivih podatkih 28,2 leti.

Pri izbranih državah južne Evrope je mogoče opaziti upadanje srednjih starosti do sredine osemdesetih let 20. stoletja. Temu upadanju sledi stalno naraščanje. V zadnjih petih letih so te starosti dosegle podobne vrednosti kot okoli leta 1960. Vendar se je rodnostno obnašanje v tem času spremenilo.

Na to spremembo kaže tudi primerjava starosti mater ob prvem in ob vseh porodih. V šestdesetih letih 20. stoletja so imele ženske več otrok, ki so jih rojevale tudi v poznejših letih. To je dvignilo povprečno starost mater. Dandanes se razlike med povprečnimi starostmi ob prvem in vseh otrocih znižujejo, kar pomeni, da se je zniževalo število vseh otrok, ki so jih matere rodile v svojem rodnem obdobju.

3.4 VELIKOST DRUŽINE

V Evropi se zmanjšuje skupno število rojstev in s tem tudi število otrok ene matere. V severni in tudi v južni Evropi se uveljavljajo družine z enim ali dvema otrokoma.

V vseh izbranih severnoevropskih državah je v proučevanem obdobju (1960 – 2000) opazen trend naraščanja deleža rojstev prvega reda (priloga 14). Delež živorojenih tega reda po zadnjih dosegljivih podatkih dosega vrednosti od 40,2 % na Finskem (delež v Veliki Britaniji je še nekoliko nižji, vendar je upoštevan le red znotraj trenutno veljavnega zakona in ne biološki red rojstva, ki velja za ostale države) do 43,6 % na Irskem oz. 46,2 % na Danskem v letu 1996, medtem, ko se je v letu 1960 gibal med 21,1 % (Irska) in 33,8 % (Norveška). Deleži rojstev prvega reda so torej v štiridesetih letih narasli od 7 do 20 odstotnih točk. V proučevanem obdobju je opaziti tudi porast deležev rojstev drugega reda, vendar slednji ne dosegajo tako visokih vrednosti kot deleži prvega reda.

Medtem ko delež rojstev prvega in drugega reda narašča, padajo rojstva višjega reda – predvsem petega in višjega. Ta padec je zelo dramatičen na Irskem, saj je delež teh rojstev v štiridesetih letih padel kar za 27,1 odstotnih točk. V letu 2000 vrednosti deležev petega ali višjega reda v izbranih severnoevropskih državah niso presegale 4,5% vseh živorojenih otrok. Delež rojstev četrtega reda je sicer nekoliko višji, vendar tudi njihove vrednosti ne dosegajo desetine vseh živorojenih.

Rojstva tretjega reda se v severni Evropi, po padcu v šestdesetih in sedemdesetih letih, ponovno vračajo na vrednosti, ki so jih dosegale v začetku proučevanega obdobja – nad 14%. V južni Evropi je slika drugačna – prisoten je konstanten trend upadanja deležev rojstev tretjega reda, ki po letu 1997 ne presegajo več 12% vseh živorojenih.

Tudi v izbranih južnoevropskih državah delež rojstev prvega reda v proučevanem obdobju narašča. Leta 1960 so se vrednosti deležev gibale od 37,5 v Italiji do 43,6 v Sloveniji. V štirih desetletjih je prišlo do znatnega porasta; po zadnjih dosegljivih podatkih deleži rojstev prvega reda dosegajo vrednosti od 47,2 v Grčiji do 54,4 na Portugalskem in so s tem približno 10 odstotnih točk višje kot na severu. Povečuje se tudi delež rojstev drugega reda, a zopet ne tako strmo kot deleži prvega reda (glej prilogo 15).

Deleži rojstev četrtega reda v vseh južnoevropskih državah padajo in po letu 1985 dosegajo manj kot 5 % vseh živorojenih. Podobno se gibljejo tudi deleži petega ali višjega reda. Tudi v južni Evropi je bil padec slednjih mnogo bolj strm od padca deležev četrtega reda. Vrednosti teh deležev se v zadnjih desetih letih proučevanega obdobja gibljejo pod dvema odstotkoma, kar je še nižje kot v severni Evropi.

3.5 ROJSTVA IZVEN FORMALNE ZAKONSKE ZVEZE

John Hobcraft in Kathleen Kiernan sta na prvi plenarni seji leta 1995 v Milanu navedla pet medsebojno povezanih elementov, ki po njunem mnenju vplivajo na odločanje za starševstvo.

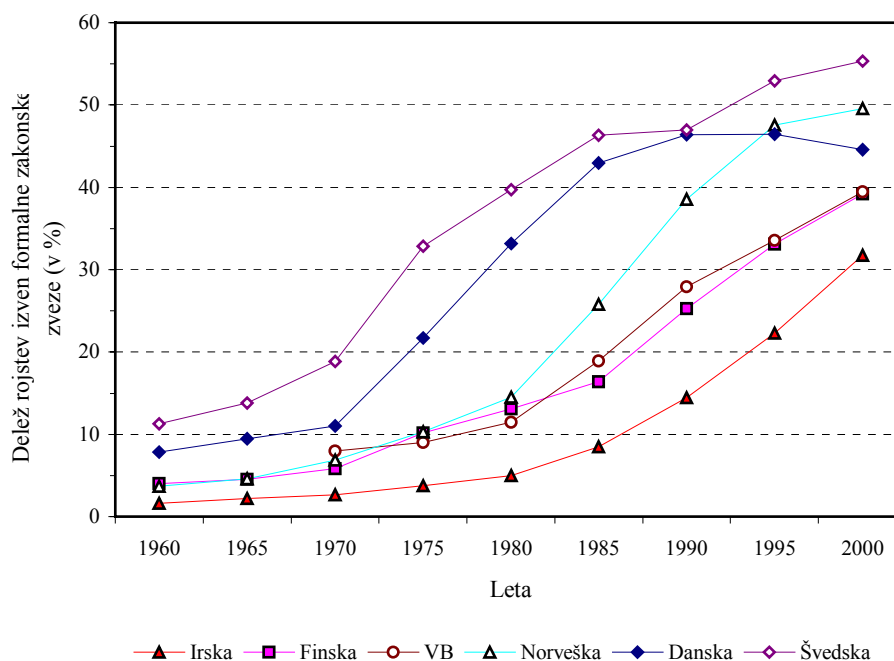
Dejavniki so naslednji:

- imeti stalnega partnerja – delež otrok rojenih izven zakona sicer narašča, vendar je naklonjenost k starševstvu še vedno večja pri poročenih kot pri neporočenih parih;
- dokončano izobraževanje – dvigovanje starosti ob zaključku izobraževanja in s tem kasnejša vključitev na trg dela povzroči, da se mladi kasneje poročajo in s tem tudi kasneje odločajo za starševstvo;
- lastno stanovanje oz. dom – primerna nastanitev pomeni predpogoj za družinsko življenje;
- imeti zaposlitev s primernim dohodkom – starost, ko mladi dosežejo primeren dohodek, se dviguje;
- občutek varnosti – gre za presojo o zmožnosti zagotovitve sredstev za vzgojo od novorojenčka do mlade odrasle osebe ter ali bo družba (vlada) naklonjena naslednjim generacijam.

Dandanes ne gre več za vprašanje pravega časa za poroko temveč pravega časa za starševstvo. Sklenitev zakonske zveze torej ni več pogoj za rojstvo otrok (Hobcraft, Kiernan, 1995, str. 45 – 49). To dokazujejo tudi naraščajoči deleži otrok – predvsem v severni Evropi – rojenih izven formalne zakonske zveze.

Med severnoevropskimi državami, je predvsem na Danskem in Švedskem po letu 1970, opazen močan porast deleža otrok rojenih izven formalne zakonske zveze. Po letu 1990 je ta delež na Danskem začel upadati, medtem ko je na Švedskem še vedno naraščal in v letu 2000 dosegel največjo vrednost med vsemi proučevanimi državami – to je 55,3%. Pri ostalih državah severne Evrope se je podoben porast kot na Švedskem in Danskem začel približno 10 let kasneje – v prvi polovici osemdesetih let 20. stoletja. Kljub temu so ti deleži ostali precej nižji in dosegajo vrednosti med 30 in 40%. Še najbližje Švedski sta Norveška (49,6% v letu 2000) in Danska (44,6% v letu 2000).

Slika 6: Delež rojstev izven formalne zakonske zveze za izbrane severnoevropske države v obdobju 1960 – 2000 (v %)

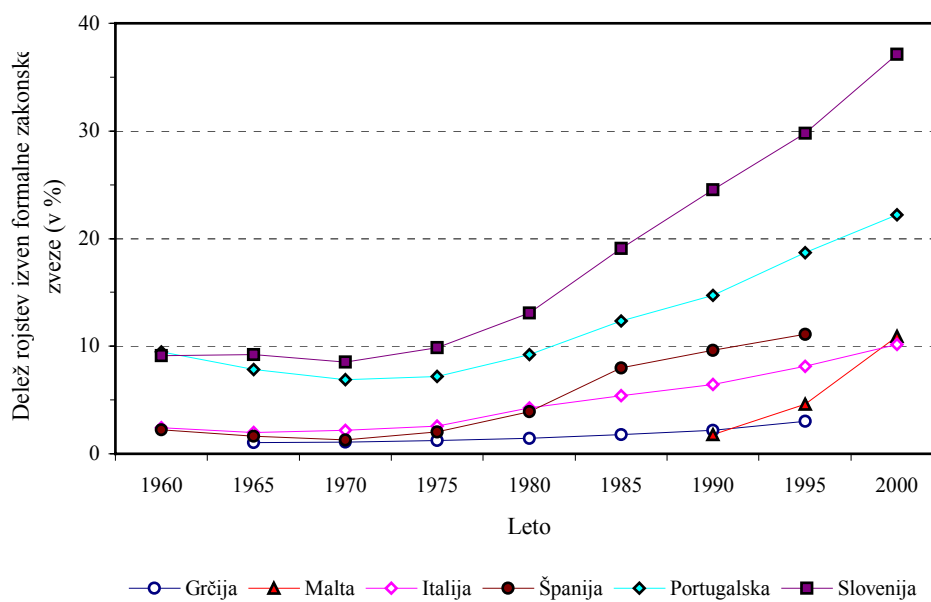

Vir: Priloga 16.

Po zadnjih dosegljivih podatkih Grčija, Italija, Malta in Španija, danes dosegajo tak delež otrok rojenih izven formalne zakonske zveze, kot ga je dosegala večina proučevanih severnoevropskih držav v prvi polovici sedemdesetih let 20. stoletja (slika 6 in 7). Med državami južne Evrope sta največji porast tega deleža dosegli Slovenija in Portugalska in sicer po letu 1975. Največji delež izvenzakonskih otrok se rodi v Sloveniji – v letu 2000 je to 37,1%; to je približno toliko kot na Finskem in v Veliki Britaniji, ki med severnoevropskimi državami dosegata šele tretje oz. četrto mesto. Slovenija velja za državo s tradicionalno visokimi stopnjami izvenzakonskih otrok. Relativno hitro v zadnjem desetletju narašča tudi delež izvenzakonskih otrok na Malti (iz 1,8 % v letu 1990 na 10,9% v letu 2000).

Moderna izvenzakonska rodnost je drugačna kot je bila pred petdesetimi leti. Visoke stopnje ne pomenijo, da otroci živijo le z materjo. V Sloveniji, kjer je bilo npr. leta 1999 35% otrok rojenih neporočenim ženskam, je okoli 90% očetov uradno priznalo otroka.

Slika 7: Delež rojstev izven formalne zakonske zveze za izbrane južnoevropske države v obdobju 1960 – 2000 (v %)

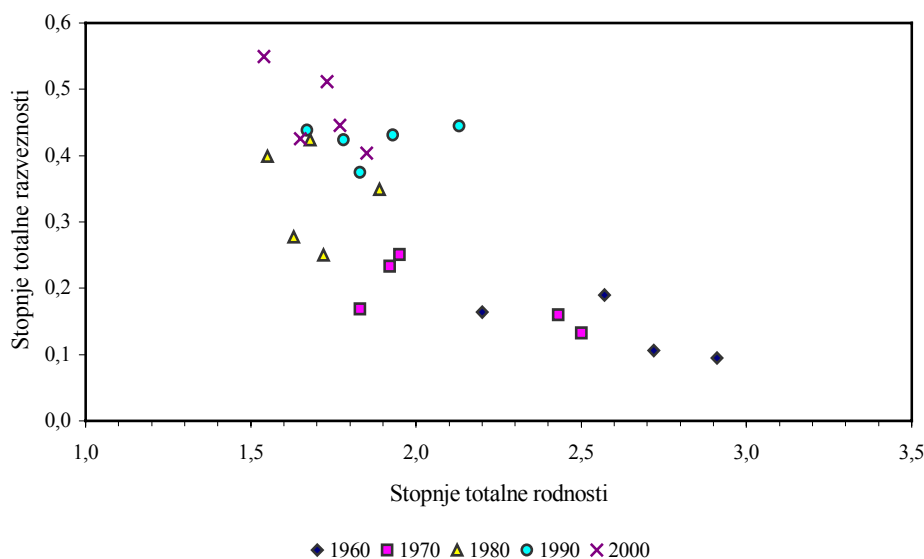
3.6 VPLIV RAZVEZE NA ROJSTVA

Med gibanjem stopenj razveznosti v severni in južni Evropi obstaja velika razlika. To je razvidno tudi iz grafov v prilogi 19 in 20. Te stopnje so se v izbranih južnoevropskih državah skozi proučevano obdobje gibale pod 0,30 (gre za stopnje totalne razveznosti), medtem ko sta na severu npr. Danska in Švedska to mejo presegli že pred tridesetimi leti. Po letu 1985 nobena izmed poučevanih držav na severu (za Irsko ni podatkov) ni imela stopnje razveznosti pod 0,30. Na Švedskem je bila v letu 2000 ta stopnja najvišja med vsemi izbranimi državami in sicer 0,55.

Če primerjamo gibanje stopenj razveznosti ter stopnje totalne rodnosti, ugotovimo, da je v zadnjih štiridesetih letih na proučevanih področjih prišlo do velikih sprememb. Tudi tokrat se sliki severne in južne Evrope razlikujeta. Pri severnoevropskih državah je mogoče opaziti gibanje teh dveh stopenj v nasprotni smeri (slika 8). Točke so se pomaknile iz spodnje desne polovice grafikona, na zgornjo levo polovico. Več kot je ločitev, manjše so stopnje rodnosti in obratno. Lahko bi celo rekli, da se zaradi ločitev rodi manjše število otrok, kajti v zakonu (ki zaradi razveze traja manj časa) se namesto npr. dveh otrok rodi le eden.

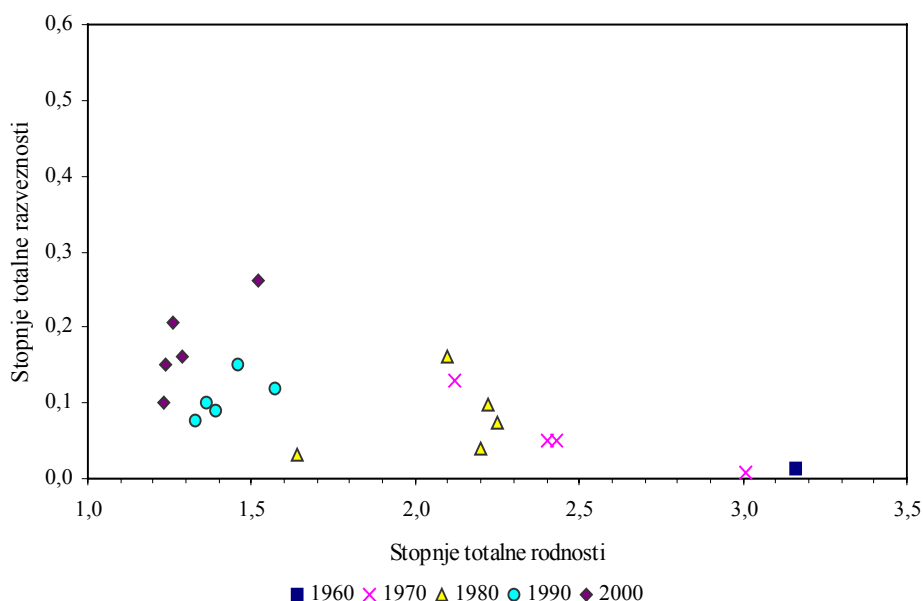
V južni Evropi ne moremo iskati vzroka za upadanje stopenj rodnosti v povečanih stopnjah razveznosti. Slednje so namreč naraščale mnogo počasneje kot so upadale stopnje rodnosti, kar je razvidno tudi iz položaja točk v grafikonu. Točke so ostale na spodnji polovici, z leti so se pomaknile le iz desne na levo polovico (slika 9).

Slika 8: Gibanje stopenj totalnih rodnosti in stopenj totalne razveznosti v severnoevropskih državah za leta 1960, 1970, 1980, 1990 in 2000

Vir: Priloga 1 in priloga 17.

Slika 9: Gibanje stopenj totalnih rodnosti in stopenj totalne razveznosti v južnoevropskih

državah za leta 1960, 1970, 1980, 1990 in 2000

Vir: Priloga 1 in priloga 18.

3.7 ŽIVLJENJSKO PRIČAKOVANJE IN RODNOST

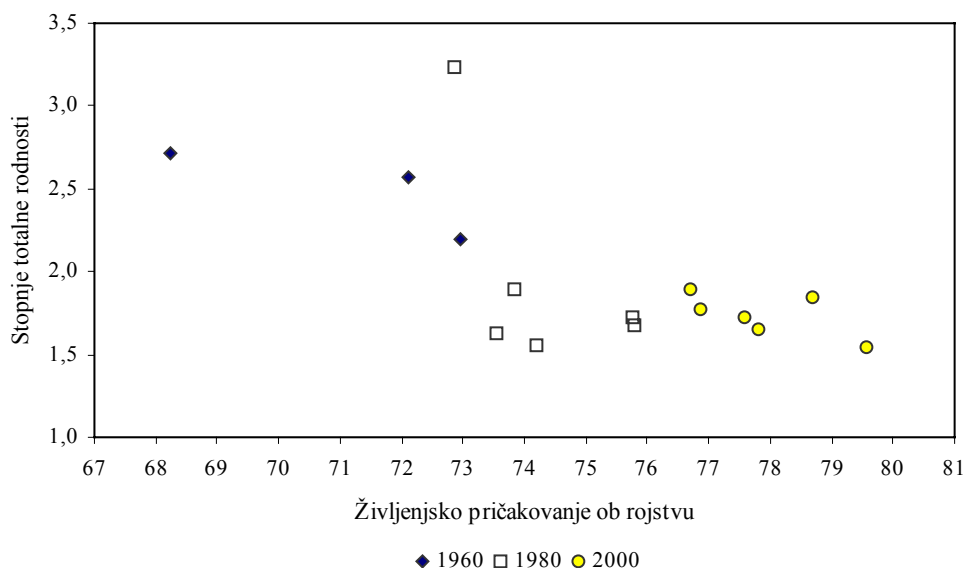
Življenjsko pričakovanje ob rojstvu v izbranih državah narašča in je večinoma že v letu 1980 preseglo 70 let (glej prilogo 21). Najvišjo pričakovano starost v letu 2000 pri ženskah dosegajo prebivalke Španije (82,7), najnižjo pa prebivalke Irske (79,2). Pri moških je najvišja starost 77 let pri prebivalcih Švedske, najnižja pa 72,3 leta pri prebivalcih Slovenije.

Razlika v življenjskem pričakovanju med moškimi in ženskami je po letu 1980 bolj ali manj stabilna. Še posebej pa je vidna na Finskem, Portugalskem, v Španiji in Sloveniji, kjer v letu 2000 ženske ob rojstvu lahko pričakujejo, da bodo preživele moške za približno sedem let. Na Švedskem, Danskem, Malti in v Veliki Britaniji pa je ta razlika manjša od petih let (priloga 21).

Povezanost med življenjskim pričakovanjem ob rojstvu in stopnjami totalne rodnosti je prikazana s pomočjo razsevnega grafikona in sicer posebej za severno (slika 10) in posebej za južno Evropo (slika 11). Tako v severni kot južni Evropi so se točke v štiridesetih letih

premaknile iz zgornje leve polovice na spodnjo desno polovico grafikona, kar kaže na negativno korelacijo med tema dvema spremenljivkama. Družbenoekonomski razvoj je torej na eni strani dal daljše življenje, na drugi pa manjše število rojstev.

Slika 10: Življenjsko pričakovanje ob rojstvu (v letih) in stopnje totalne rodnosti v severni Evropi za leta 1960, 1980 in 2000

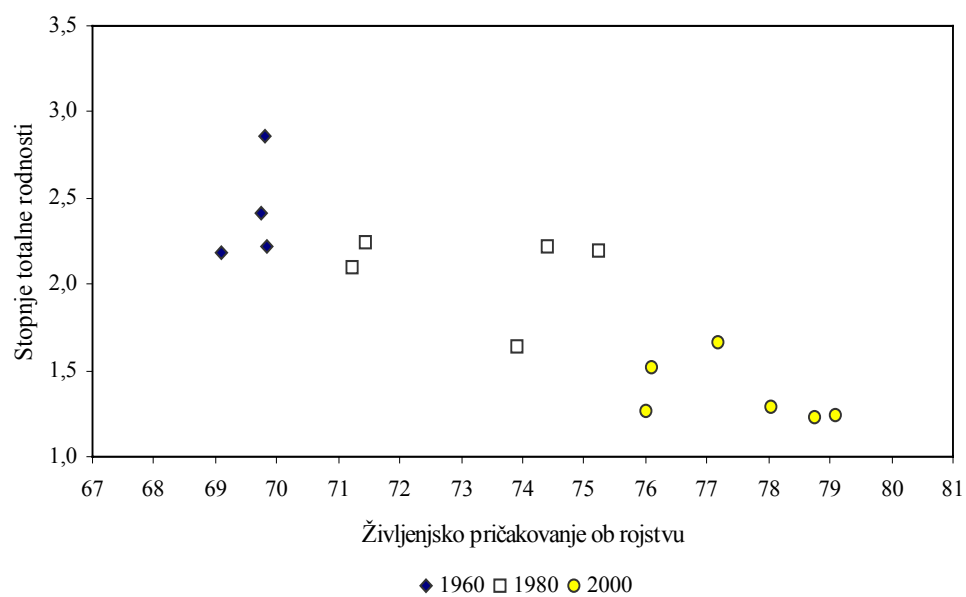

Vir: Priloga 1 in priloga 21.

Kljub temu lahko v gibanju danih spremenljivk opazimo razliko med severom in jugom. V zadnjih dvajsetih letih je na severu vidno pomikanje v smeri višjega življenjskega pričakovanja, medtem ko stopnje totalne rodnosti ostajajo na približno enaki ravni. V enakem obdobju pa na jugu slika kaže na mnogo slabše stanje – točke se sicer gibljejo v smeri višjega življenjskega pričakovanja, vendar so hkrati močno upadle tudi stopnje totalne rodnosti.

Možno je, da življenjsko pričakovanje v prihodnosti ne bo več naraščalo s takšno hitrostjo kot je razvidno iz podatkov za preteklih 40 let. Ta porast je posledica izboljšanih življenjskih pogojev in razvoja medicine – zniževale so se stopnje umrljivosti dojenčkov, ozdravljive so mnoge (prej neozdravljive) bolezni itd. Dandanes se pojavljajo nove oblike bolezni (npr. HIV) in odvisnosti (droge, alkohol), ki jim moderna medicina kljub svojemu napredku še ni oz. ne more biti kos.

Slika 11: Življenjsko pričakovanje ob rojstvu (v letih) in stopnje totalne rodnosti v južni Evropi za leta 1960, 1980 in 2000

Vir: Priloga 1 in priloga 21.

4. VPRAŠANJE PREBIVALSTVENE POLITIKE

4.1 SPLOŠNO O PREBIVALSTVENI POLITIKI

Prebivalstvena politika se med ostalimi politikami pojavi kot posledica družbenih sprememb in spremembe tipa reprodukcije. V primeru, da ni enostavne reprodukcije prebivalstva, lahko posreduje država in sicer prek prebivalstvene politike (Malačič, 1985, str. 129).

»Prebivalstveno politiko lahko definiramo kot splet demografskih ciljev, ki jih poskušajo doseči nosilci prebivalstvene politike z bolj ali manj zaokroženim sistemom ukrepov in aktivnosti, temelječim na bolj ali manj splošno sprejetih načelih, normah in vrednotah.« (Malačič, 2000, str. 297).

Demografski cilji so lahko ožji ali širši, zaradi česar ločimo tudi ožjo in širšo opredelitev prebivalstvene politike. Prva se navezuje na obseg, strukturo ter porazdelitev prebivalstva in njegovih značilnosti, medtem ko se druga, širša opredelitev, navezuje na medsebojni odnos med demografsko ter ekonomsko in družbeno reprodukcijo v najširšem pomenu.

Kot nosilec, ki izvaja demografsko politiko, se ponavadi pojavi država oz. njena vlada. V tej vlogi se lahko pojavijo tudi nevladne organizacije in društva, verske organizacije, politične stranke ter vplivni posamezniki.

Načela, norme in vrednote, so tisti del populacijske politike, ki predstavlja najzahtevnejšo presojo. Pri oblikovanju prebivalstvene politike je potrebno ravnati v skladu s temeljnimi človekovimi pravicami, ki so opredeljene v Ustanovni listini Združenih narodov ter v ustavah in drugih temeljnih pravnih aktih demokratičnih držav, ter preprečiti uporabo sredstev prisile (npr. etnično čiščenje, prisilna sterilizacija, obvezna uporaba materničnih vložkov, prisilni splav in na drugi strani omejevanje pravice do splava ipd.). Slednja so mnogokrat uporabljena v politikah nedemokratičnih držav (Malačič, 2000, str. 297-298).

Prebivalstvena politika se ukvarja z demografskimi procesi kot so: rodnost, poročnost, smrtnost, migracije ter rast, obseg in struktura prebivalstva (Malačič, 1995, str. 18). Tesno je povezana s splošno družbenoekonomsko politiko; je sestavni del ekonomske, socialne in drugih politik. Zaradi tega dejstva sodijo v njen okvir (poleg ukrepov z neposrednimi demografskimi cilji) tudi ekonomski in socialni ukrepi, ki imajo posreden vpliv na reprodukcijo prebivalstva.

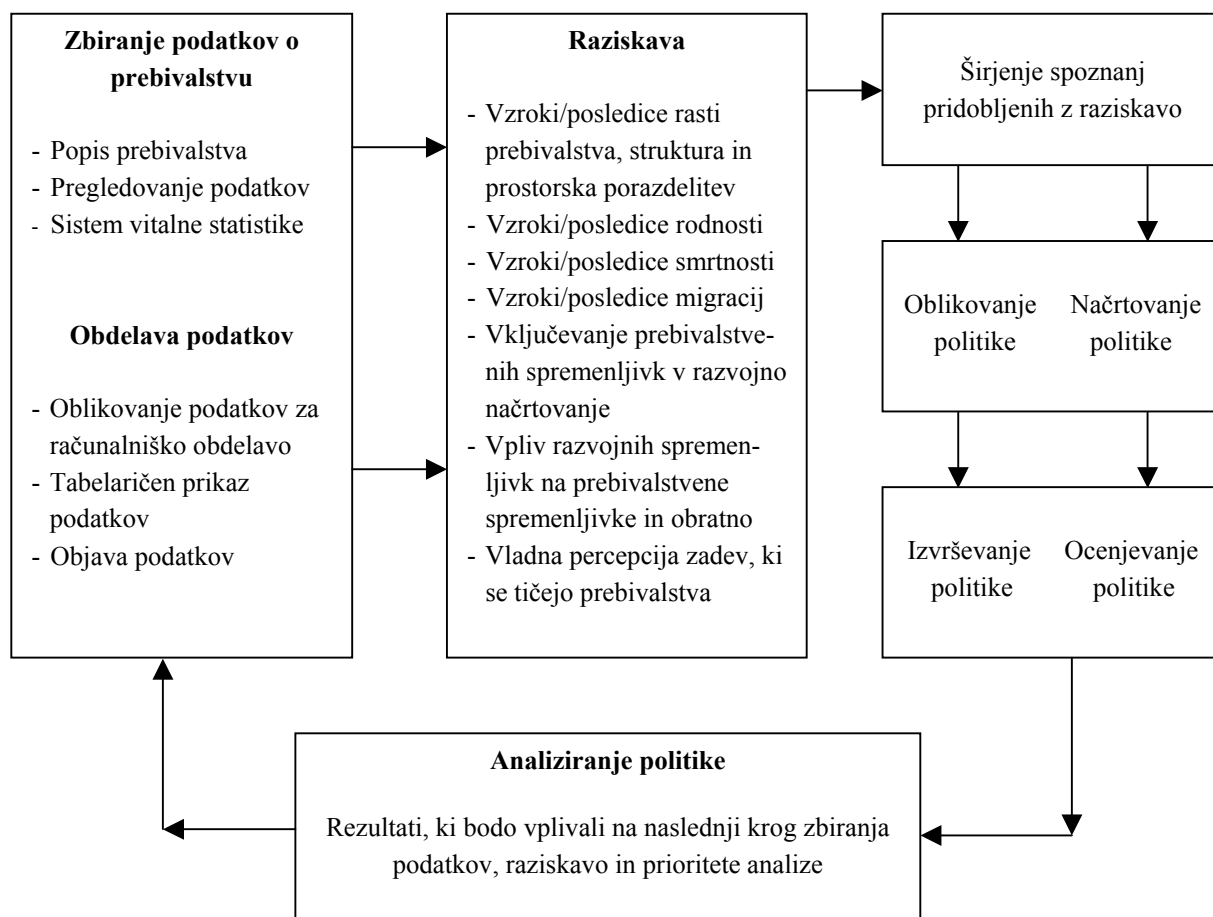
V posameznih državah je mnogokrat težko odkriti prisotnost prebivalstvene politike oz. njeno vpetost v ostale politike. Obstajata dva osnovna kriterija, s pomočjo katerih lahko razpoznamo ali posamezne vlade vodijo takšno politiko ali ne. Prvi kriterij je javno objavljena politika s strani ustreznega vladnega ali drugega državnega organa, drugi pa je izvajanje konkretnih

ukrepov in aktivnosti za uresničitev opredeljene in sprejete politike. Kadar sta izpolnjena ta dva pogoja, gre za eksplicitno prebivalstveno politiko. Implicitna prebivalstvena politika pa je v določeni državi prisotna takrat, ko ta o njej ne želi govoriti, vendar je opazovalcu vidno, da obstaja. Tak primer je politika etničnega čiščenja (Malačič, 2000, str. 299-300).

4.2 USTVARJANJE PREBIVALSTVENE POLITIKE

Ustvarjanje populacijske politike je sestavljeno iz mnogih samostojnih elementov, ki pa so v medsebojnem odnosu. Ti elementi so prikazani v spodnji shemi, zanka, ki jo ustvarjajo, pa kaže na njihovo povezanost.

Slika 12: Medsebojna povezanost elementov ustvarjanja prebivalstvene politike

Vir: Sadik, 1991, str. 4.

Zbiranje podatkov predstavlja osnovno dejanje v celotnem procesu raziskovanja in analize politike. Podatki pridobljeni s popisom, pregledovanjem in urejenim sistemom vitalne statistike olajšajo raziskave na nacionalnem, regionalnem in globalnem nivoju ter predstavljajo ažurirano bazo podatkov za oblikovanje populacijske politike in programov.

Pri raziskovanju gre za zbiranje informacij o vzrokih in posledicah rodnosti, smrtnosti, migracij, rasti prebivalstva, strukture in porazdelitve prebivalstva. Zbirajo se tudi informacije o povezovanju prebivalstvenih spremenljivk v razvojno načrtovanje iz operativnega in metodološkega vidika ter vpliv razvojnih politik in projektov na demografske spremenljivke.

Naslednja je faza širjenja znanj pridobljenih z raziskavo. Ti naj bi dosegli tiste, ki so odgovorni za načrtovanje razvoja in oblikovanje politik.

V fazi oblikovanja politike se določijo specifične aktivnosti, ki bodo posredno ali neposredno delovale na doseganje zastavljenih populacijskih ciljev. Pri načrtovanju si ustvarjalci politike, ki je bodisi izboljšana bodisi nova, pomagajo z informacijami o prebivalstvu ter izsledki izvedenih raziskav. Gre za primerjanje takojšnjih koristi in stroškov na področju zdravja in dolgega življenja, rodnosti in migracij ter potencialnih dolgoročnih pridobitev zaradi različnih intervencij na področju prebivalstva.

Izvrševanje politike pomeni prevod politike v programe, ukrepe ali instrumente ter organiziranje človeških, finančnih in institucionalnih virov, ki so potrebni za doseg ciljev politike. Potrebno je tudi neprestano ocenjevanje in nadzorovanje same politike in pripadajočih programov.

Namen analize posameznih elementov ustvarjanja prebivalstvene politike je določiti tiste tematike, ki pri razvoju politike morda niso bile dovolj razumljive ali so bile celo spregledane, določiti tipe podatkov in analiz, ki bodo omogočale izboljšanje baze znanja ter izboljšanje uporabe in razširjanje rezultatov izvedene raziskave (Sadik, 1991, str. 4-6).

4.3 NAČELA PREBIVALSTVENE POLITIKE

Septembra leta 1994 so v Kairu na Mednarodni konferenci o prebivalstvu in razvoju oblikovali Akcijski program, ki vsebuje tudi poglavje o načelih prebivalstvene politike. Gre za 15 načel pri katerih je poudarek na povezanosti med prebivalstvom in razvojem, posredno pa so vključena tudi druga načela (npr. Splošna deklaracija o človekovih pravicah).

Prvo načelo pravi, da ima vsak pravico do vseh pravic in svoboščin, ki jih določa Splošna deklaracija o človekovih pravicah. Ta pravica velja ne glede na raso, barvo, spol, jezik, vero, politična in druga prepričanja, izvor, premoženje ali kako drugo stanje.

Bistvo drugega načela je, da so ljudje v središču pozornosti sonaravnega razvoja. To jim zagotavlja pravico do zdravega in plodnega življenja z naravo in pravico do ustrezne življenjske ravni.

V naslednjem načelu izvemo, da je pravica do razvoja splošna in neodtujljiva – je sestavni del osnovnih človekovih pravic, človek pa je osrednji subjekt razvoja. Razvoj pospešuje uživanje človekovih pravic. Pomanjkanje razvoja pa ne sme biti opravičilo za omejevanje človekovih pravic.

Četrto načelo govori o temeljnih podlagah prebivalstvenih in razvojnih programov. Te temeljne podlage so pospeševanje enakopravnosti spolov ter uveljavljanja žensk, odstranitev nasilja nad ženskami in izboljšanje možnosti za nadzor žensk nad lastno rodnostjo.

Temeljni namen prebivalstvene politike je izboljšanje kakovosti življenja vseh ljudi. O tem govori peto načelo.

V naslednjem načelu najdemo zahtevo sonaravnega razvoja, da so odnosi med prebivalstvom, sredstvi, okoljem in razvojem poznani, ustrezno vodeni ter harmonično in dinamično uravnoteženi. Država naj bi pomagala pri zadovoljevanju potreb sedanjih generacij, ne da bi prihodnjim ogrozila enake možnosti.

Sledi sedmo načelo, ki pravi, da je nepogrešljiva zahteva sonaravnega razvoja izkoreninjenje revščine. Pri tem dejanju morajo sodelovati vse države in ljudje, posebno pozornost pa morajo posvečati najmanj razvitim.

V osmem načelu je navedeno, da ima vsakdo pravico, da uživa najvišje dosegljive standarde telesnega in duševnega zdravja, zaradi česar morajo države zagotoviti dostop do storitev zdravstvenega varstva. Pari in posamezniki imajo pravico, da svobodno in odgovorno odločajo o številu svojih otrok, časovnih presledkih med njimi ter pravico do informacij in možnosti izobraževanja, da lahko to storijo.

Naslednje načelo pravi, da je družina temeljna enota družbe različnih oblik, ki ima pravico do varstva in podpore. Zakonca morata imeti v zakonu enakopravno vlogo.

Bistvo desetega načela je v tem, da ima vsakdo pravico do izobrazbe ter človeškega dostojanstva. Izobrazba mora biti usmerjena v razvoj človeških virov. Posebno pozornost je potrebno posvečati ženskam in deklicam.

V enajstem načelu je zapisano, da morajo vse države in družine dati največjo možno prednost otrokom. Izpostavljena je skrb za njihovo zdravje, izobraževanje ter varnost in zaščito.

Dvanajsto načelo se navezuje na migracijsko politiko. Države, ki sprejemajo legalne migrante, morajo zagotoviti ustrezno ravnanje z njimi. Z nelegalnimi migranti morajo ravnati v skladu z mednarodnimi konvencijami. Vsem pa morajo biti zagotovljene temeljne človekove pravice.

V naslednjem načelu najdemo zahtevo po pravici vsakogar, da zaprosi in uživa azil v drugi državi, če ga v lastni državi preganjajo. Odgovornost držav je zapisana v Ženevski konvenciji o položaju beguncev.

Predzadnje načelo pravi, da morajo države podpreti in priznati identiteto, kulturo in interese prvotnih prebivalcev. Hkrati jim morajo omogočiti sodelovanje v gospodarstvu, politiki in družbi.

Zadnje, petnajsto načelo, pravi, da gospodarska rast in družbeni napredek zahtevata, da ima ta rast široke temelje in da nudi enake možnosti vsem ljudem. Zelo pomembna je odgovornost razvitih držav za zmanjšanje neravnotežja v svetu (Akcijski program..., 1994, str. 9-11).

4.4 TIPI, PRISTOPI IN STRATEGIJE PREBIVALSTVENIH POLITIK

Teoretično lahko posamezne prebivalstvene politike opredelimo na osnovi ciljev, ki jih zasledujejo. Kadar politika zasleduje količinsko izražene cilje (npr. stopnje rasti prebivalstva, prerazporeditev prebivalstva med posameznimi regijami znotraj države ipd.), gre za količinsko ali kvantitativno prebivalstveno politiko. V primeru, ko želi država s politiko doseči večjo kvaliteto prebivalstva glede na izobrazbeno, kulturno, zdravstveno in podobne ravni, pa gre za kakovostno ali kvalitativno politiko. Kvalitativno in kvantitativno politiko lahko nadalje razdelimo še na:

- razširitveno ali ekspanzivno politiko: teži k povečevanju obsega in rasti prebivalstva ter zagotavljanju nemotene reprodukcije;
- omejitveno ali restriktivno politiko: zavzema se za omejevanje, včasih tudi zmanjšanje rasti prebivalstva;
- prerazdelitveno ali redistributivno politiko: ozemeljska prerazdelitev prebivalstva. Ponavadi je ekonomsko utemeljena in je sestavni del regionalne politike.

V okviru ekspanzivne prebivalstvene politike lahko razlikujemo med pronatalitetno in imigracijsko varianto. Prva se zavzema za povečevanje števila rojstev, druga za neto priseljevanje. Ponavadi tako politiko (če jo imajo) vodijo razvite države. Znotraj restriktivne prebivalstvene politike lahko ločimo antinatalitetno in emigracijsko varianto. Antinatalitetna se zavzema za omejevanje rojstev, emigracijska pa za neto odseljevanje prebivalstva (Malačič, 2000, str. 300-301).

V najrazvitejših evropskih državah so se celovitejše populacijske politike začele oblikovati ob končanju demografskega prehoda. Na eni strani se pojavijo takratne fašistične države. Njihov pristop temelji na omejevanju, tako posameznika kot tudi družine. Na drugi strani pa se razvije (in v večini držav tudi ohrani) skandinavski pristop. Slednji poudarja prostovoljno in svobodno starševstvo ter pomembnost raziskovanja prebivalstvenih problemov.

V razvitih državah se pojavljata dve vrsti strategij prebivalstvene politike. Ena se prilagaja demografskim spremembam in je v osnovi proti vmešavanju oblasti v to politiko. Druga meni, da je državna intervencija potrebna in je v korist družbenemu interesu.

Pomembno je, da se zavedamo, da so konkretne prebivalstvene politike vedno zmes posameznih tipov, pristopov in strategij. Dejstvo je, da prebivalstveni politiki v nekaterih državah posvečajo večjo, v drugih pa manjšo pozornost (Malačič, 1985, str. 128-129).

4.4.1 VPLIV ŠVEDSKE PREBIVALSTVENE POLITIKE

Pomemben prispevek na področju prebivalstvene politike je s svojim pristopom dala Švedska ter tako prispevala k oblikovanju t.i. skandinavskega pristopa. Že leta 1923 je stopnja rodnosti na Švedskem padla pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva in je bila takrat v svetovnem merilu najnižja. Tako kot v ostalih zahodnih državah, so se tudi na Švedskem v dvajsetih letih 20. stoletja ubadali z gospodarsko krizo. To je bil dovolj velik razlog, da so se s problemi prebivalstva začeli ukvarjati tako švedski demografi kot tudi ekonomisti (McIntosh, 1983, str. 70).

Leta 1934 sta Alva in Gunnar Myrdal prva oblikovala načela švedske prebivalstvene politike. Ta danes slovi kot najboljši primer pronatalistične politike osnovane na podlagi ekonomskih spodbud, spodbujanja prostega dostopa do kontracepcije ter podpiranja svobodnega odločanja za rojstvo otrok.

Prva skupina ukrepov švedske prebivalstvene politike je temeljila na spodbudi za prostovoljno odločanje posameznika o rojstvu otrok. Poudarek je na tem, da mora biti vsak otrok zaželen otrok. Legalizirali so splav v primerih, ko je ta upravičen iz zdravstvenih, evgeničnih¹ in etičnih razlogov, ne pa tudi iz ekonomskih razlogov. Da bi zmanjšali število splavov, so omogočili lažjo dosegljivost kontracepcije in informacij o njej (Andorka, 1990, str. 137). S tem, ko so javno podprli umetno uravnavanje rojstev in umetno prekinitev nosečnosti, so močno posegli v tradicionalne elemente družbe. Gre za radikalen korak, ki je v ostalih evropskih državah postal možen šele trideset let kasneje (McIntosh, 1983, str. 134).

¹ Evgenika je nauk o metodah za doseg telesno in duševno zdravega potomstva.

Druga skupina ukrepov se nanaša t.i. podružbljenje stroškov. Alva in Gunnar Myrdal sta predlagala, da je potrebno ustvariti družbo, v kateri bodo odstranjene vse ekonomske, socialne in zdravstvene ovire za rojstvo in vzgojo otrok. Poleg tega sta menila, da je potrebno staršem zagotoviti sredstva za uresničitev želene velikosti družine. Tako sta predlagala ukrepe kot so: zagotovitev sredstev s katerimi bi omogočili brezplačne zdravstvene storitve; subvencije za ureditev stanovanjskega vprašanja; znižanje stroškov hrane za otroke; brezplačno izobraževanje; znižanje stroškov oblačil za otroke; večja ekonomska varnost staršev in stalnost zaposlitve, vključno žensk; družbena odgovornost za otroke v ogroženih družinah. Kljub predstavitvi, se švedska vlada ni odločila za uvedbo vseh navedenih ukrepov, predvsem zaradi kompleksnosti izvajanja le-teh.

Na vprašanje, ali je taka prebivalstvena politika pripomogla k povišanju stopenj totalne rodnosti, je težko odgovoriti. Kljub temu so podane ocene, ki kažejo na to, da so učinki take politike predvsem kratkoročni in ne dolgoročni. Tako naj bi bile povišane stopnje rodnosti na Švedskem po letu 1940 predvsem posledica sprememb v časovnem odločanju za rojstvo in ne posledica pronatalitetne prebivalstvene politike. Še več, ocena programa družinskih dodatkov, ki jo je opravila Ann-Sofie Källemark v osemdesetih letih, je pokazala, da so ženske v proučevanem vzorcu, ki so po letu 1942 prejele te dodatke, v povprečju rodile manj otrok od splošnega švedskega povprečja. Ugotovila je, da so ženske preložile rojstvo otrok na kasnejše obdobje s pomočjo sredstev uravnavanja rojstev in ne s kasnejšo poroko. Ta ugotovitev navaja na dejstvo, da je v času hitrih družbenih sprememb zelo težko oblikovati učinkovite pronatalistične programe (McIntosh, 1983, str. 72-80).

Naslednje dejstvo, ki prav tako ne govori v prid populacijski politiki, je npr. primerjava stopenj totalne rodnosti na Švedskem in v ZDA. Kljub temu, da ZDA ne izvajajo raznih pronatalističnih programov (kot je to značilno za Švedsko), dosegajo višje stopnje rodnosti, četudi primerjamo le »belo« prebivalstvo. Možen razlog za to razliko je etnična in verska raznovrstnost ameriškega prebivalstva. Tako je npr. v ZDA močna katoliška skupnost, ki je proti umetnemu uravnavanju rojstev, medtem ko je na Švedskem število katolikov manjše. V devetdesetih so se razlike v stopnjah rodnosti med tema dvema državama precej zmanjšale. Vzrok za to bi lahko bilo prizadevanje švedskih politikov, ki želijo omogočiti, da se ženskam ne bi bilo potrebno odločati med družino in kariero (Taşiran, 1995, str. 3-4).

Izvajanje programov populacijske politike pa je drago. Mnogi menijo, da je sedanja država blaginje popolnoma neprimerna za Evropo. Le-ta se sooča s premajhnim številom delavcev, ki bi z davki in prispevki polnili državne blagajne. Zaradi tega so razne oblike pomoči postale prevelik zalogaj za državo blaginje tudi na Švedskem. Strokovnjaki, ki so začetek krize napovedali za prvo desetletje 21. stoletja, so opozorili na reševanje teh težav s pomočjo daljše delavne dobe in z odpiranjem trga dela imigrantom. V kolikor ne bo prišlo do sprememb, se lahko zgodi, da se bo celoten sistem sesul med leti 2012 in 2015 (The Dole Loses its Job, 2002).

4.5 PREBIVALSTVENA POLITIKA V TRADICIONALNEM IN SODOBNEM TIPU REPRODUKCIJE

Pregled prebivalstvenih teorij in politik, v zgodovini in dandanes, pokaže, da je odnos vlad glede rasti prebivalstva v osnovi določen s pozitivnim razmerjem med prebivalstvom in močjo naroda ter razmerjem med prebivalstvom in blaginjo družbe. Slednje ni vedno pozitivno. Tako je npr. Malthus menil, da rastoča populacija ovira višanje življenjske ravni (McIntosh, 1983, str. 27-31).

O izraziti prebivalstveni politiki v obdobju praskupnosti, sužnjelastništva in fevdalizma, za katere je značilen tradicionalni tip reprodukcije, ne moremo govoriti. Kljub temu jo lahko prepoznamo v dovoljevanju zgodnjih porok, v dogovorjenih porokah, v spodbujanju filozofov in mislecev takratnega časa k določenemu številu otrok, v zakonih, ki »kaznujejo« neporočene in na drugi strani razne ugodnosti, ki jih uživajo poročeni pari, v dovoljevanju ponovnega poročanja vdov in vdovcev, v nedovoljenosti splava ipd. (Malačič, 1985, str.14-25).

S sodobnim tipom reprodukcije dobi večji pomen tudi prebivalstvena politika. Potreba po družbeni intervenciji se v razvitejših evropskih državah pojavi po končanem demografskem prehodu. Dejstvo je, da družba ne more prepuščati reprodukcije prebivalstva stihiji, ki bi vodila do večjih motenj. Prefinjena sredstva družbenih norm, navad in običajev so oz. bodo skoraj popolnoma izginila, zato naj bi družba kot celota oz. država kot njen legitimni predstavnik, prek prebivalstvene politike, skrbela za enostavno reprodukcijo oz. za rahlo rast prebivalstva.

O učinkovitosti prebivalstvene politike pa je težko podati kakršnekoli sklepe. Potrebno je podrobno oceniti spremembe zaradi družbene intervencije in sicer posebej na področju smrtnosti in posebej na področju rodnosti (Malačič, 1985, str. 128-131).

Na področju smrtnosti je z razvojem in s pomočjo prebivalstvene politike prišlo do velikih sprememb. Primarna vzroka za smrt in invalidnost sta v razvitih državah postala življenjski slog in tveganja iz okolja, medtem ko so bile včasih glavni vzrok za smrt infekcijske bolezni. Tako se je postopoma spreminjala tudi vloga medicine.

Iz primerjave slik v prilogi 23 in 24 je razvidno, da se splošne stopnje smrtnosti v proučevanih državah zadnjih 40 let gibljejo na jugu med 7 in 11‰, ter na severu med 8 in 12‰. V tem času so se te stopnje tako dvigovale kot tudi spuščale. Najizrazitejše upadanje splošnih stopenj smrtnosti sta v proučevanem obdobju dosegli Irska med severnoevropskimi in Malta med južnoevropskimi državami. Takih rezultatov države ne bi mogle doseči brez ukrepov prebivalstvene politike na področju smrtnosti. Vendar pa ti ukrepi in razvoj medicine ne vplivajo enako ugodno na vse starostne skupine. Tako npr. med članicami EU izstopa skupina mladih med 15 in 24 let, kjer je kar 40% smrtnih primerov posledica prometnih nesreč

(vključene so nesreče na cestah, železnici, morju in letalske nesreče); 12% je posledica samomorov². Gre za vzroke smrti pri katerih medicina ne pripomore veliko k izboljšanju rezultatov (Causes of death among young people aged 15 – 24, 2002).

Najbolj očiten kazalec razvoja in učinkovitosti ukrepov prebivalstvene politike na področju smrtnosti je gotovo stopnja umrljivosti dojenčkov. Slednja se je npr. v štiridesetih letih na Portugalskem zmanjšala kar za šestnajstkrat – iz 81,5‰ v letu 1960 na 5,5‰ v letu 2000. Nasploh so v začetku proučevanega obdobja stopnje na jugu (nad 35‰) presegale tiste na severu (do 30‰). Šele v zadnjem desetletju so stopnje umrljivosti dojenčkov postale bolj homogene in dosegajo vrednosti pod 10‰. V letu 2000 najnižjo stopnjo dosega Švedska s 3,4‰, najvišjo pa Malta s 6,1‰ (glej tabelo v prilogi 25).

Kot cilj prebivalstvene politike se pojavlja tudi zmanjševanje tveganja, ki spremlja visoko stopnjo potrošnje. Tako je čedalje bolj poudarjen boj proti boleznim srca in ožilja, kampanje proti prekomernemu uživanju alkohola in kajenju. V politiko je vključena tudi varnost na cestah, preprečevanje zlorabe drog, zaščita potrošnikov, zmanjševanje onesnaženja, boj proti kriminalu ter revščini.

Na področju rodnosti pa so razmere bolj zaskrbljujoče. Družba je proces rojevanja skoraj v celoti prepustila posamezniku in njegovi družini, hkrati pa ni poskrbela za zagotavljanje lastnih interesov in ciljev. Težavo predstavlja tudi dejstvo, da so družine, ki skrbijo za reprodukcijo, ekonomsko kaznovane – podružbljenost stroškov reprodukcije prebivalstva je namreč nizka. To pomeni, da mora družina z večjim številom otrok nositi tudi več stroškov reprodukcije prebivalstva in se posledično soočiti z nižjo življenjsko ravnjo (Malačič, 1985, str. 132).

Tako razviti družbi preostane le zavestna prebivalstvena politika, ki teži k oblikovanju take reproduktivne norme, ki zagotavlja nemoteno reprodukcijo. Take norme ne more doseči s prisilo, temveč z zagotavljanjem takšnih razmer, v katerih bodo ljudje pripravljeni imeti več otrok (Malačič, 1995, str. 22).

Pomembno vlogo pri povečevanju globalnega zavedanja problemov prebivalstva in potrebe po vključevanju populacijske politike v ekonomske in socialne razvojne politike je odigrala tudi Organizacija Združenih narodov. Glede na poudarjanje povezanosti rasti prebivalstva in razvoja, je opaziti povečevanje podpore za zmanjševanje stopenj rodnosti (predvsem v državah tretjega sveta) ter povečano intervencijo držav na področju oskrbovanja s kontracepcijskimi sredstvi, kar je razvidno tudi iz tabele na strani 35 (Tsui, 2001, str. 185-187).

² Podatki se nanašajo na povprečno letno število smrtnih primerov na 100.000 prebivalcev v obdobju 1994 – 1997.

Tabela 3: Opredelitev vlad glede stopnje rodnosti, intervencijske politike in dostopa do modernih metod kontracepcije v obdobju 1976 – 1996 (v %)

Opredelitev	1976	1983	1986	1989	1993	1996
Število držav	156	168	170	170	170	179
Stopnja rodnosti						
Prenizka	12	13	14	12	12	13
Zadovoljiva	53	50	46	45	44	40
Previsoka	35	37	40	44	45	47
Politika glede rodnosti						
Povišanje stopenj	9	14	12	12	12	13
Ohranjanje stopenj	14	14	11	11	14	9
Znižanje stopenj	26	29	32	38	41	45
Ni politike	51	43	45	39	33	34
Dostop do kontracepcije						
Omejen	7	4	4	4	2	1
Ni omejen						
Ni podpore	22	19	11	12	10	12
Posredna podpora	15	17	14	12	7	7
Neposredna podpora	55	60	72	72	82	79

Vir: Tsui, 2001, str. 186.

4.6 UKREPI PREBIVALSTVENE POLITIKE NA PODROČJU RODNOSTI

Kot element populacijske politike je največkrat poudarjena rodnost, zaradi česar se bom omejila na proučevanje ukrepov na tem področju. Gre za parcialno obravnavo, saj se ti ukrepi pogosto spreminjajo. Ostali elementi celovite prebivalstvene politike so še migracije, smrtnost in kvalitativne značilnosti prebivalstva (Malačič, 2000, str. 308).

Ukrepi prebivalstvene politike, ki naj bi na rodnost učinkovali neposredno, so tisti, ki staršem pomagajo nositi stroške vzgoje in izobraževanja otrok. Življenjski standard delavske družine se ob povečanju števila otrok v družini močno zmanjša. Tega se zavedajo tudi starši, zaradi česar se mnogokrat težko odločijo za povečanje svoje družine (De Sandre, 1978, str.157).

Pri analizi pronatalitetne prebivalstvene politike je težko razlikovati med pronatalitetnimi ukrepi in ostalimi instrumenti socialne politike. Pogosto razlike izhajajo le iz namenov države, ki so lahko precej nejasni. Želja vlade po povečanju stopnje rojstev je razvidna iz ekonomskih ukrepov. Kadar ni namen vplivati na rodnost, lahko ti ukrepi sooblikujejo tudi družinsko politiko (McIntosh, 1983, str. 22-23).

Nobena izmed proučevanih evropskih držav nima eksplicitne prebivalstvene politike. Ti ukrepi so ponavadi priznani kot del družinske, socialne in zdravstvene politike. Na rodnost ni nobena izmed držav vplivala neposredno, kot tudi ni bilo postavljenih kvantitativnih ciljev glede stopenj rodnosti oz. rasti prebivalstva. Posameznikom je dana svoboda odločanja o številu otrok in starostnem razmaku med njimi, hkrati pa so vlade držav prek določenih institucij zagotovile svetovanje in pomoč glede načrtovanja družine (World Population Policies, Volume I-III, 1987-1990).

Namen družinske politike je izboljšati kvaliteto življenja družin npr. s prerazdelitvijo dohodka v korist družin z otroki, zaradi česar so ti ukrepi praviloma univerzalni. Kljub temu so družine s posebnostmi, kot so velike družine, otroci z motnjami v razvoju, socialna ogroženost, samohranilci ipd., ponavadi upravičene do višjih prejemkov. Družinska politika poskuša odpraviti »kaznovanje« družin, ki imajo otroke in preprečuje, da bi bile v zapostavljenem položaju.

Denarna in druga pomoč družbe pri skrbi za otroke in družine se kaže prek elementov, kot so starševska nadomestila, družinski prejemki, zagotavljanje socialnega minimuma, davčne olajšave, organizirani in subvencionirani programi dnevnega varstva, druge oblike pomoči (npr. subvencioniranje stanarin, brezplačne zdravstvene storitve za otroke, izobraževanje itd.) ter uresničevanje otrokovih pravic v skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah itd. (Stropnik, 1997, str. 12-14). S pomočjo teh ukrepov se del bremena, ki ga nosijo starši pri vzgoji otrok, prenese na širšo družbo.

Najbolj neposreden ukrep so starševska nadomestila, družinski prejemki in zagotavljanje socialnega minimuma. Bolj posredno delujejo davčne olajšave. Od tega ukrepa imajo koristi le tiste družine, ki imajo otroke in hkrati prejemajo obdavčljiv dohodek. Učinkujejo na tiste izračune med stroški in koristmi, na katere so družine (še posebej tiste s srednje velikimi dohodki) posebej pozorne (De Sandre, 1978, str. 158). Da bi znižali ugodnosti zmanjšanja davčne osnove ob progresivnih davčnih lestvicah za starše v višjih dohodkovnih razredih, so v mnogih državah uvedli pavšalno zmanjšanje davka. Le-to relativno ugodneje obravnava nižje dohodkovne skupine (Stropnik, 1997, str. 190-191). V številnih državah so otroški dodatki kot neposredni denarni transferji izpodrinili različne davčne olajšave, saj slednje ne delujejo na najrevnejši sloj prebivalstva.

Razvojni proces je privedel do vse večjega zaposlovanja in izobraževanja žensk. Potreba po profesionalnem uveljavljanju žensk in višanju življenjske ravni je povzročila povečano povpraševanje po organiziranem varstvu predšolskih otrok. Naloga družinske politike je, da omogoči možnost za vzgojo in varstvo otrok zaposlenih staršev (Stropnik, 1997, str. 13-14).

Med vsemi članicami EU ter nordijskimi državami ima Danska najboljše organizirano dnevno varstvo predšolskih otrok. Gre za pomemben dejavnik, ki vpliva na usklajevanje dela z družinskim življenjem. Šlo je za nujen ukrep, saj potreba po vključevanju žensk na trg dela

narašča. Tako se od leta 1960 izvaja obširen program organizacije dnevnega varstva (Carneiro, Knudsen, 2001, str.18). Na Finskem npr. obstaja pravilnik, ki od občin zahteva, da omogočijo dnevno varstvo za vse otroke mlajše od sedmih let (Nikander, 1998, str.14).

V južnoevropskih državah je sistem usklajevanja družinskega in poslovnega življenja mnogo slabši. V Italiji so šele v zadnjem desetletju začeli posvečati večjo pozornost temu vprašanju in ponujati rešitve npr. s promocijo vrtcev (De Sandre, et.al., 2000, str.17.). Tudi v Grčiji so razmere na področju otroškega varstva zelo slabe. Razlog je tudi v tem, da je ženska vloga še vedno ključna pri skrbi za odvisne člane družin – otroke in starejše. Mnoge ženske zaradi tega na trg dela sploh ne vstopijo oz. z delom prenehajo, ko je potrebno poskrbeti za druge (Symeonidou, 2002, str.17). S problemom primerne varstva za svoje otroke se po koncu porodniške dobe srečajo tudi v Španiji. Povpraševanje po teh storitvah je še vedno večje od ponudbe (Delgado, Castro Martín, 1999, str. 16). Tudi Slovenija se na tem področju ni pravočasno odzvala. Problem predstavljajo otroci do tretjega leta starosti, ki zaradi zdravstvenih in ekonomskih vzrokov niso vključeni v institucionalne oblike dnevnega varstva. Danes so razmere nekoliko boljše, razlog pa lahko iščemo v zmanjšanem številu rojstev in ne v povečanju števila mest v vrtcih (Stropnik, 1997, str. 96-97).

Nasploh je v južni Evropi opaziti manjši delež otrok do treh let vključenih v organizirane oblike predšolskega varstva kot v severni Evropi, kar je razvidno tudi iz tabele v prilogi 26. Izjemi sta Irska in Velika Britanija, kjer je ta delež najnižji med vsemi državami. Zanimivo je, da Danska kljub svoji dobri organiziranosti predšolskega varstva ne dosega najvišjih deležev tako pri mlajših kot pri starejših otrocih.

5. SKLEP

Razvoj, tako družbeni kot ekonomski, je močno vplival na različne demografske spremenljivke. Povezan je tako z rodnostjo kot tudi s smrtnostjo, ki je začela upadati že v času industrijske revolucije. Konec 19. stoletja začnejo v posameznih državah upadati še stopnje rodnosti. V 20. stoletju je edini vidni porast rodnosti v času poveljnega izbruha rodnosti.

Po letu 1985 v severni in južni Evropi ni več take države, katere stopnje rodnosti bi dosegale vrednosti, ki omogočajo neovirano obnavljanje prebivalstva. Posledica tega pojava so stara prebivalstva. Dolgoročno gledano lahko manjše populacije res pomenijo manjši pritisk na reševanje stanovanjskega vprašanja, izobraževanje, okolje in socialne službe, vendar je do padca rodnosti prišlo neenakomerno v različnih družbeno-ekonomskih skupinah ter prostoru, zaradi česar se glavni socialni problemi ne bodo rešili sami po sebi.

Pri analizi rodnosti sem se najprej osredotočila na stopnje totalne rodnosti, ki povedo število otrok, ki jih v povprečju rodi ena ženska v svoji rodni dobi, s predpostavko, da je doživela 49. leto starosti. Ugotovila sem, da so stopnje totalne rodnosti padle pod raven 2,1, ki še zagotavlja nemoteno reprodukcijo, najprej v severni Evropi (po letu 1975), nato pa še v južni Evropi (po letu 1985). Od tega padca naprej imajo vse proučevane države zoženo reprodukcijo. Ta analiza je pokazala tudi, da so stopnje v južni Evropi na sedanjo raven padle hitreje kot tiste v severni Evropi in se sedaj v povprečju gibljejo nižje od severnoevropskih.

Kljub temu, da so stopnje totalne rodnosti padle pod spodnjo mejo enostavnega obnavljanja prebivalstva, se je povečevanje prebivalstev še nekaj časa nadaljevalo, kar je rezultat relativno visokega deleža žensk v reproduktivni dobi. Kljub temu nekatere proučevane države po letu 1995 že dosežejo negativne stopnje naravnega prirastka.

Dandanes se glavnina otrok rodi ženskam starim med 25 in 29 let. Stalno pa se povečujejo tudi rojstva v starostni skupini 30-34 let. Srednja starost matere ob prvem porodu je v izbranih severnoevropskih državah med leti 1960 in 2000 v povprečju narasla za 3,5 let, medtem ko se je povprečna srednja starost v južni Evropi dvignila za 1,1 leto. Preučila sem tudi starosti mater ob rojstvu vseh otrok. Ugotovila sem, da se starosti ob rojstvu prvega in vseh otrok zblížujejo, kar pomeni, da se število otrok, ki jih matere rodijo v svoji reproduktivni dobi znižuje. To ugotovitev potrjuje tudi zmanjševanje števila rojstev višjega reda in povečevanje števila rojstev prvega in drugega reda, kar pomeni, da se v proučevanih državah uveljavljajo družine z enim ali dvema otrokoma.

V Evropi je opaziti tudi nov trend oblikovanja družine. Tako danes ni več vprašanje pravega časa za poroko (in s tem posledično rojevanje otrok), temveč pravega časa za starševstvo – poroka ni več pogoj za rojstvo otrok. Deleži otrok rojenih izven zakonske zveze se v vseh državah povečujejo, vendar je v južnoevropskih državah (razen v Sloveniji) to višanje

prisotno v manjši meri – tu so deleži izvenzakonskih otrok na ravni severnoevropskih pred tridesetimi leti.

Poskušala sem povezati gibanje totalnih stopenj razveze in totalnih stopenj rodnosti. Ugotovila sem, da je pri severnoevropskih državah opazno gibanje stopenj v nasprotni smeri – več kot je ločitev, manjše so stopnje rodnosti in obratno; zaradi krajšega trajanja zakona se rodi manjše število otrok. Menim, da v južni Evropi ne moremo iskati vzroka za upadanje stopenj rodnosti v povečanih stopnjah razveznosti, saj so le-te naraščale mnogo počasneje kot so upadale stopnje rodnosti.

Tudi povezava med življenjskim pričakovanjem in rodnostjo je negativna. Izgleda kot, da nam je razvoj hkrati dal daljše življenje in nižje stopnje rodnosti. Kljub temu menim, da se življenjsko pričakovanje ob rojstvu ne bo več povečevalo s takšno hitrostjo, kot se je v preteklih štiridesetih letih. Tako bo problem nizke rodnosti še bolj prišel v ospredje.

Deloma se v reševanje sedanjega položaja rodnosti vmeša tudi država in sicer s prebivalstveno politiko. Pomemben prispevek je pri t.i. skandinavskem pristopu dala tudi Švedska s svojo pronataliteno prebivalstveno politiko, ki je temeljila na ekonomskih spodbudah in liberalnem odnosu glede umetnega uravnavanja rojstev. Kljub temu, da je bila dobro zasnovana, pa ni dala konkretnjših rezultatov.

Ugotovila sem tudi, da nobena izmed proučevanih držav nima eksplicitno izražene prebivalstvene politike, temveč so njeni ukrepi priznani kot del družinske, socialne in zdravstvene politike. Predvsem družinska politika je tista, ki skuša prerazdeliti stroške otrok na ramena širše družbe in sicer s pomočjo družinskih prejemkov, davčnih olajšav in drugih spodbud, kot je npr. organiziranost dnevnega varstva otrok zaposlenih staršev.

Tudi če je prebivalstvena politika še tako spodbudna, menim, da ne more vplivati na odločitve o rojevanju otrok. Dejavnikov, ki pri mladih govorijo za in proti tej odločitvi je veliko. Predvsem se mladi srečujemo s problemom stanovanjskega vprašanja in problemom stalnosti zaposlitve ter s tem povezano zagotovitvijo ekonomske in socialne varnosti svojih potomcev.

LITERATURA

1. Andorka Rudolf: The Use of Direct Incentives and Disincentives and of Indirect Social/Economic Measures in Fertility Policy and Human Rights: Population and Human Rights. New York: United Nations, 1990, str. 132-147.
2. Bregar Lea, Bešter Mara: Ekonomska statistika. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 318 str.
3. Caldwell John C.: The Globalization of Fertility Behaviour: Global Fertility Transition. New York: Population Council, 2001, str. 93-115.
4. Carneiro Isabella, Knudsen Lisbeth B.: Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Country Report, Denmark. New York and Geneva: United Nations, 2001. 65 str.
5. Carrilho Maria José, Magalhães Graça: Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Standard Country Report, Portugal. New York and Geneva: United Nations, 2000. 88 str.
6. Coale Ansley J., Watkins Cotts Susan: The Decline of Fertility in Europe. New Jersey: Princeton University Press, 1986. 484 str.
7. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1994. 155 str.
8. De Sandre Paolo et al.: Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Standard Country Report, Italy. New York and Geneva: United Nations, 2000. 127 str.
9. De Sandre Paolo: The Influence of Governments: Population Decline in Europe. London: Edward Arnold, 1978, str. 145-170.
10. Delgado Margarita, Martín Castro Teresa: Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Standard Country Report, Spain. New York and Geneva: United Nations, 1999. 104 str.
11. Eversley David: Welfare: Population Decline in Europe. London: Edward Arnold, 1978, str. 115-142.
12. Granström Friderik: Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Standard Country Report, Sweden. New York and Geneva: United Nations, 1997. 90 str.

13. Hobcraft John, Kiernan Kathleen: *Becoming a Parent in Europe: Evolution or Revolution in European Population*. Milano: Franco Agnelli, 1995, str. 27 – 65.
14. Malačič Janez: *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 368 str.
15. Malačič Janez: *Izgledi in projekcije dolgoročnega razvoja prebivalstva Slovenije in Jugoslavije*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1991. 55 str.
16. Malačič Janez: *Načela prebivalstvene politike in politike regionalnega razvoja: Regionalni vidiki demografske politike Slovenije*. Ljubljana: Nacionalni komite za demografsko politiko Republike Slovenije pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, 1995, str. 17-23.
17. Malačič Janez: *Sodobno obnavljanje prebivalstva in delovne sile*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1985. 221 str.
18. McIntosh Alison C.: *Population Policy in Western Europe*. New York and London: Sharpe, 1983. 286 str.
19. McNeill William H.: *Population and Politics Since 1750*. Charlottesville: The University Press of Virginia, 1990. 85 str.
20. Nikander Timo: *Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Standard Country Report, Finland*. New York and Geneva: United Nations, 1998. 87 str.
21. Obersnel Kveder Dunja, et al.: *Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Standard Country Report, Slovenia*. New York and Geneva: United Nations, 2001. 107 str.
22. Sadik Nafis: *Population Policies and Programmes: Lessons Learned From Two Decades of Experience*. New York, London: New York University Press, 1991. 464 str.
23. Stropnik Nada: *Ekonomski vidiki starševstva*, Ljubljana: Znanstveno publicistično središče, 1997. 236 str.
24. Symeonidou Haris: *Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region, Country Report, Grece*. New York and Geneva: United Nations, 2002. 103 str.
25. Taşiran Ali Cevat: *Fertility Dynamics: Spacing and Timing of Births in Sweden and the United States*. Amsterdam: Elsevier Science B.V., 1995. 329 str.

26. Tsui Amy Ong: Population Policies, Family Planning Programmes, and Fertility: The Record. Global Fertility Transition. New York: Population Council, 2001, str. 184-204.

VIRI

1. Akcijski program Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju; Kairo, od 5. do 13. septembra 1994, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Nacionalni komite za demografsko politiko, B.l. 95 str.
2. Hamzaoui Nassima, Whitten Peter: Causes of death among young people aged 15 – 24 / 1994/1997.
[URL: http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NK-01-011-__-I-EN&mode=download], 4.7.2002.
3. Recent Demographic Developments in Europe, Council of Europe Publishing, 2001. 101 str.
4. Socio-Economic Development and Fertility Decline: A Review of Some Theoretical Approaches. New York: United Nations, 1990. 29 str.
5. Število Slovencev se skokovito zmanjšuje.
[<http://www.delo.si/static/notpol.php3#1006278072>], 20.11.2001.
6. The Dole Loses its Job. Newsweek, Special Double Issue, September 16/ September 23. New York, 2002.
7. World Population Policies, Volume I, Afghanistan to France. New York: United Nations, 1987. 247 str.
8. World Population Policies, Volume II, Gabon to Norway. New York: United Nations, 1989. 253 str.
9. World Population Policies, Volume III, Oman to Zimbabwe. New York: United Nations, 1990. 264 str.

PRILOGE

Priloga 1: Stopnje totalne rodnosti za izbrane države severne in južne Evrope v obdobju 1960 - 2000

DRŽAVA	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Danska	2.57	2.61	1.95	1.92	1.55	1.45	1.67	1.80	1.77
Finska	2.72	2.48	1.83	1.68	1.63	1.64	1.78	1.81	1.73
Grčija	2.22	2.25	2.4	2.32	2.22	1.67	1.39	1.32	1.29
Irska	3.76	4.03	3.87	3.43	3.24	2.48	2.11	1.84	1.89
Italija	2.41	2.66	2.43	2.21	1.64	1.42	1.33	1.20	1.23
Malta	...	...	...	2.17	1.98	1.99	2.05	1.83	1.67
Norveška	2.91	2.95	2.50	1.98	1.72	1.68	1.93	1.87	1.85
Portugalska	3.16	3.15	3.01	2.75	2.25	1.72	1.57	1.40	1.52
Slovenija	2.18	2.46	2.12	2.17	2.10	1.71	1.46	1.29	1.26
Španija	2.86	2.94	2.88	2.79	2.20	1.64	1.36	1.18	1.24
Švedska	2.20	2.42	1.92	1.77	1.68	1.74	2.13	1.73	1.54
Velika Britanija	2.71	2.86	2.43	1.81	1.89	1.79	1.83	1.71	1.65

... - ni podatka

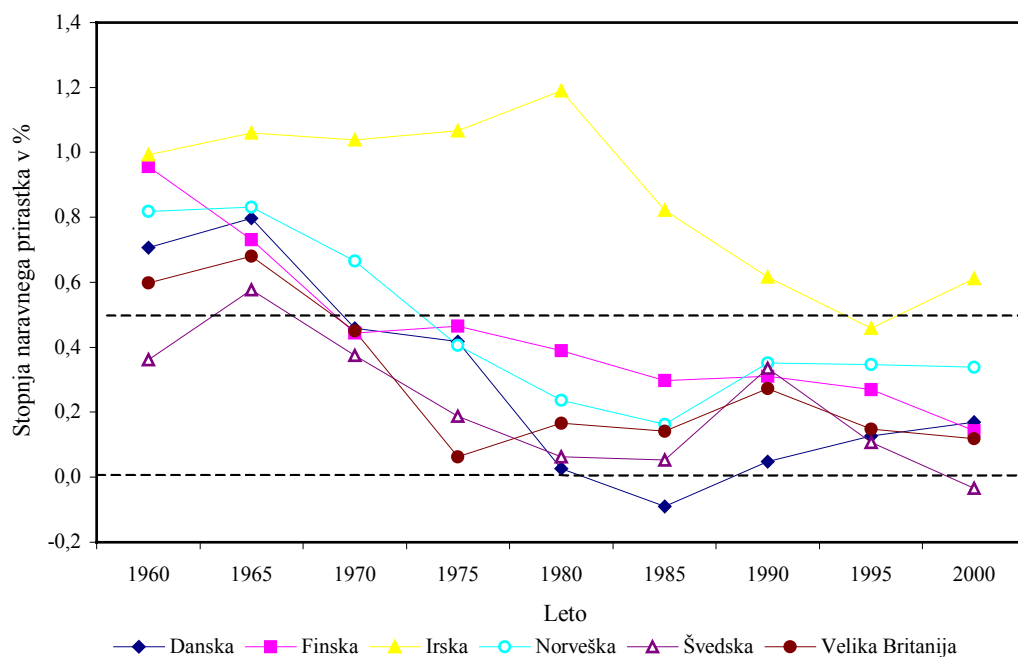
Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2001, str. 74.

Priloga 2: Povprečne stopnje totalne rodnosti za proučevane države severne in južne Evrope v letih 1960 - 2000

PODROČJE	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Severna Evropa	2.81	2.89	2.42	2.10	1.95	1.80	1.91	1.79	1.74
Južna Evropa	2.57	2.69	2.57	2.40	2.07	1.69	1.53	1.37	1.37

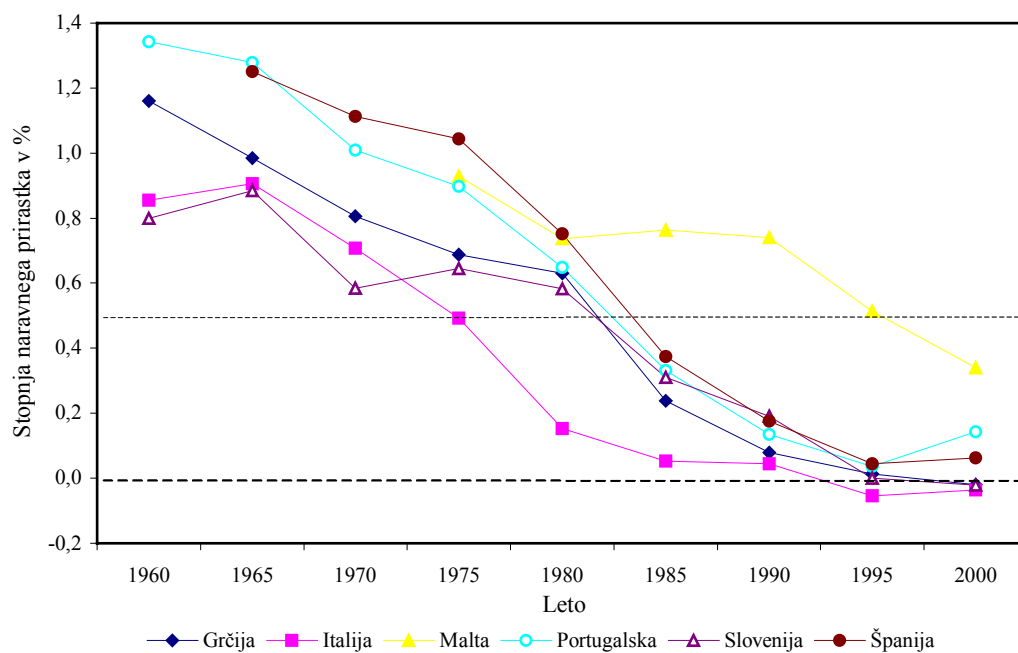
Vir: Priloga 1.

Priloga 3: Gibanje stopenj naravnega prirastka (v %) severnoevropskih držav v obdobju 1960-2000

Vir: Tabela 2 na strani 15.

Priloga 4: Gibanje stopenj naravnega prirastka (v %) južnoevropskih držav v obdobju 1960-2000

Vir: Tabela 2 na strani 15.

Priloga 5: Število živorojenih na 1000 žensk po starostnih skupinah v izbranih državah severne Evrope v letih 1960, 1970, 1980, 1990 in 2000

Starostna skupina	Leto				
	1960	1970	1980	1990	2000
Danska					
< 20	230	163	86	47	39
20-24	858	651	508	356	259
25-29	785	653	590	673	640
30-34	442	329	274	435	583
35-39	196	124	78	137	216
40-44	56	27	12	19	33
>=45	4	1	1	1	1
Finska					
< 20	153	162	95	62	51
20-24	809	587	457	354	301
25-29	797	558	573	665	579
30-34	517	318	337	474	517
35-39	308	153	138	186	231
40-44	124	46	31	39	47
>=45	12	4	2	2	2
Irska					
< 20	44	81	120	84	95
20-24	522	721	640	322	245
25-29	1056	1134	1012	686	455
30-34	1073	1008	828	627	663
35-39	785	661	486	311	362
40-44	281	227	146	76	67
>=45	21	19	12	5	2
Norveška					
< 20	201	229	128	83	58
20-24	853	829	543	467	334
25-29	867	746	610	721	642
30-34	572	439	315	477	552
35-39	308	204	105	159	226
40-44	98	53	20	24	37
>=45	8	4	1	1	1
Švedska					
< 20	189	166	83	69	35
20-24	645	597	475	486	235
25-29	683	640	623	777	531
30-34	418	345	355	554	491
35-39	198	138	119	208	211
40-44	60	31	21	36	39
>=45	4	2	1	1	2
Velika Britanija					
< 20	...	239 ^a	156	157	145
20-24	...	703 ^a	571	453	346
25-29	...	713 ^a	673	615	476
30-34	...	354 ^a	359	428	441
35-39	...	148 ^a	112	155	200
40-44	...	38 ^a	22	25	38
>=45	...	2 ^a	2	2	2

... - ni podatka

^a - podatek je za leto 1972

Vir: CD-ROM: Recent Demographic Developments in Europe 2001.

Priloga 6: Število živorojenih na 1000 žensk po starostnih skupinah v izbranih državah južne Evrope v letih 1960, 1970, 1980, 1990 in 2000

Starostna skupina	Leto				
	1960	1970	1980	1990	2000
Grčija					
< 20	87	185	273	100	56 ^a
20-24	528	718	786	242	254 ^a
25-29	754	763	665	479	440 ^a
30-34	541	467	334	270	368 ^a
35-39	232	212	129	100	138 ^a
40-44	61	50	34	19	24 ^a
>=45	14	2	4	2	3 ^a
Italija					
< 20	90	133	103	42	26 ^b
20-24	545	644	493	271	160 ^b
25-29	765	763	557	485	387 ^b
30-34	549	494	324	363	398 ^b
35-39	306	264	132	145	184 ^b
40-44	111	79	31	27	38 ^b
>=45	9	6	2	1	3 ^b
Malta					
< 20	...	85 ^c	59	56	89
20-24	...	594 ^c	480	419	319
25-29	...	751 ^c	685	817	621
30-34	...	457 ^c	478	495	388
35-39	...	210 ^c	222	200	201
40-44	...	70 ^c	59	50	44
>=45	...	...	...	4	1
Portugalska					
< 20	142	155	217	122	110
20-24	756	768	731	450	302
25-29	895	883	654	540	471
30-34	660	621	378	310	410
35-39	473	399	187	117	176
40-44	215	165	76	28	33
>=45	22	16	10	3	3
Slovenija					
< 20	128	212	286	125	36
20-24	671	762	871	591	292
25-29	663	569	561	472	513
30-34	408	349	254	196	304
35-39	229	169	99	64	98
40-44	77	49	25	13	16
>=45	6	6	4	1	0
Španija					
< 20	56 ^d	10	134	60	42 ^a
20-24	558 ^d	677	578	253	123 ^a
25-29	981 ^d	996	728	508	337 ^a
30-34	736 ^d	663	454	374	462 ^a
35-39	430 ^d	386	227	136	201 ^a
40-44	153 ^d	131	74	29	32 ^a
>=45	21 ^d	17	7	2	1 ^a

... - ni podatka

^a - podatek je za leto 1999

^b - podatek je za leto 1997

^c - podatek je za leto 1975

^d - podatek je za leto 1965

Vir: CD-ROM: Recent Demographic Developments in Europe 2001.

Priloga 7: Srednja starost matere ob rojstvu prvega otroka za severnoevropske države v obdobju 1960-2000

Leto	Danska	Finska	Irska	Norveška	Švedska	VB	Povprečje
1960	23.1	24.7	...	...	25.5	...	24.4
1961	23.1	24.7	...	...	25.5	...	24.4
1962	23.0	24.6	...	...	25.4	...	24.3
1963	22.8	24.6	...	...	25.4	...	24.3
1964	22.7	24.6	...	...	25.3	...	24.2
1965	22.7	24.6	...	...	25.2	...	24.2
1966	22.7	24.4	...	...	25.3	...	24.1
1967	22.7	24.5	...	...	25.3	...	24.2
1968	23.5	24.4	...	...	25.6	...	24.5
1969	23.5	24.4	...	...	25.8	...	24.6
1970	23.8	24.4	...	...	25.9	...	24.7
1971	24.1	24.5	...	...	25.9	...	24.8
1972	24.0	24.6	25.8	...	26.0	...	25.1
1973	24.0	24.8	25.7	...	...	...	24.8
1974	24.0	24.9	25.6	...	24.2	...	24.7
1975	23.9	24.9	25.5	...	24.4	...	24.7
1976	24.0	25.1	25.6	...	24.6	...	24.8
1977	24.1	25.2	25.6	...	24.7	...	24.9
1978	24.3	25.4	25.6	...	24.9	...	25.1
1979	24.4	25.6	25.5	...	25.1	...	25.2
1980	24.6	25.6	25.5	...	25.3	...	25.2
1981	24.8	25.8	25.5	...	25.4	...	25.4
1982	25.0	25.4	25.6	...	25.6	...	25.4
1983	25.2	25.6	25.7	...	25.8	...	25.6
1984	25.5	25.7	25.8	...	26.0	...	25.7
1985	25.7	25.9	26.1	...	26.1	...	25.9
1986	25.8	26.0	26.1	25.1	26.1	...	25.8
1987	26.0	26.3	26.3	25.2	26.3	...	26.0
1988	26.2	26.4	26.4	25.4	26.3	...	26.1
1989	26.3	26.5	26.6	25.5	26.3	...	26.2
1990	26.4	26.5	26.6	25.6	26.3	27.3	26.5
1991	26.8	26.6	26.6	25.8	26.5	27.5	26.6
1992	26.9	26.7	26.7	25.9	26.7	27.7	26.8
1993	27.1	26.8	27.0	26.0	27.0	27.9	27.0
1994	27.2	27.0	27.1	26.3	27.1	28.2	27.1
1995	27.4	27.2	27.3	26.4	27.2	28.3	27.3
1996	27.5	27.2	27.3	26.5	27.4	28.7	27.4
1997	...	27.4	27.5	26.7	27.5	28.6	27.5
1998	...	27.4	27.6	26.8	27.8	28.8	27.7
1999	...	27.4	27.6	26.8	27.9	28.9	27.7
2000	...	27.4	27.8	26.9	27.9	29.1	27.8

... - ni podatka

Vir: CD-ROM: Recent demographic developments in Europe 2001.

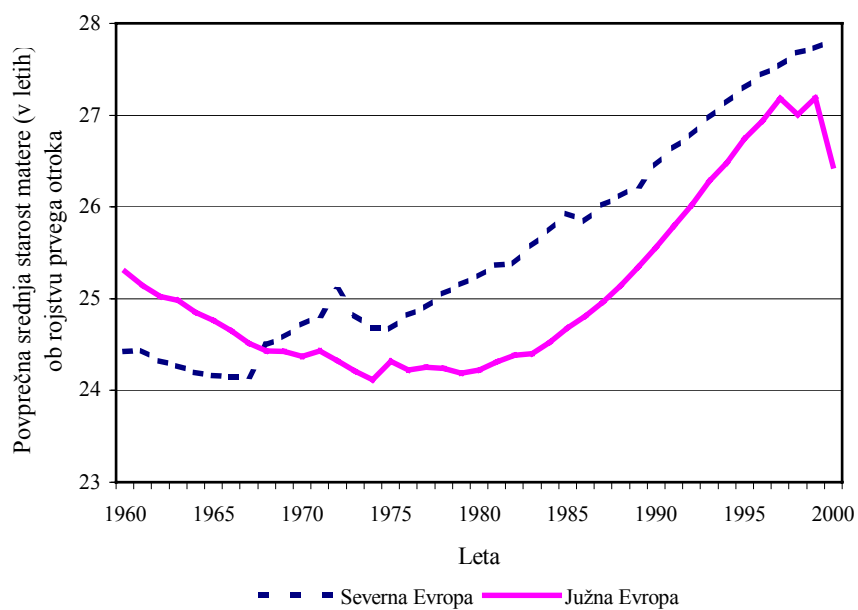
Priloga 8: Srednja starost matere ob rojstvu prvega otroka za južnoevropske države v obdobju 1960-2000

Leto	Grčija	Italija	Malta	Portugalska	Slovenija	Španija	Povprečje
1960	...	25.7	...	...	24.8	...	25.3
1961	...	25.7	...	...	24.6	...	25.1
1962	...	25.7	...	...	24.4	...	25.0
1963	...	25.6	...	...	24.4	...	25.0
1964	...	25.4	...	...	24.3	...	24.9
1965	...	25.3	...	...	24.2	...	24.8
1966	...	25.3	...	...	24.0	...	24.6
1967	...	25.2	...	...	23.8	...	24.5
1968	...	25.1	...	...	23.7	...	24.4
1969	...	25.2	...	...	23.7	...	24.4
1970	...	25.0	...	...	23.7	...	24.4
1971	25.0	25.0	...	...	23.3	...	24.4
1972	24.8	24.9	...	...	23.3	...	24.3
1973	24.7	24.8	...	...	23.1	...	24.2
1974	24.5	24.8	...	...	23.0	...	24.1
1975	24.5	24.7	...	...	23.0	25.1	24.3
1976	24.4	24.7	...	...	22.8	25.0	24.2
1977	24.4	24.8	...	...	23.0	24.9	24.2
1978	24.2	24.8	...	...	23.1	24.8	24.2
1979	24.2	24.9	...	...	22.9	24.8	24.2
1980	24.1	25.0	...	24.0	22.9	25.0	24.2
1981	24.2	25.2	...	24.0	23.0	25.2	24.3
1982	24.2	25.3	...	24.0	23.1	25.4	24.4
1983	24.2	25.4	...	23.9	23.0	25.5	24.4
1984	24.3	25.6	...	24.0	23.0	25.6	24.5
1985	24.5	25.9	...	24.2	23.1	25.8	24.7
1986	24.7	26.0	...	24.2	23.2	25.9	24.8
1987	24.9	26.3	...	24.3	23.2	26.1	25.0
1988	25.1	26.5	...	24.5	23.4	26.2	25.1
1989	25.3	26.6	...	24.7	23.5	26.6	25.3
1990	25.5	26.9	...	24.9	23.7	26.8	25.6
1991	25.7	27.0	...	25.1	23.9	27.1	25.8
1992	25.9	27.3	...	25.3	24.1	27.5	26.0
1993	26.2	27.4	...	25.4	24.5	27.8	26.3
1994	26.4	27.7	...	25.6	24.6	28.1	26.5
1995	26.6	28.0	...	25.8	24.9	28.4	26.7
1996	26.8	28.3	...	25.9	25.2	28.5	26.9
1997	27.0	28.7	...	26.0	25.5	28.7	27.2
1998	27.2	...	...	26.2	25.8	28.9	27.0
1999	27.3	...	...	26.4	26.1	29.0	27.2
2000	...	...	...	26.4	26.5	...	26.4

... - ni podatka

Vir: CD-ROM: Recent demographic developments in Europe 2001.

Priloga 9: Povprečna srednja starost matere (v letih) ob prvem porodu za izbrane države severne in južne Evrope v obdobju 1960 – 2000

Vir: Tabeli v prilogi 7 in 8.

Priloga 10: Srednja starost matere (v letih) ob rojstvu vseh otrok za izbrane severnoevropske države v obdobju 1960-2000

Leto	Danska	Finska	Irska	Norveška	Švedska	V. Britanija
1960	26.9	28.3	31.5	27.9	27.5	27.8
1961	26.9	28.3	31.4	27.9	27.4	27.7
1962	26.9	28.1	31.3	27.8	27.3	27.5
1963	26.9	28.0	31.2	27.8	27.3	27.4
1964	26.8	28.0	31.1	27.8	27.2	27.3
1965	26.8	28.0	31.1	27.7	27.2	27.1
1966	26.6	27.8	30.9	27.6	27.1	26.9
1967	26.5	27.7	30.8	27.5	27.0	26.7
1968	26.5	27.5	30.7	27.3	27.0	26.6
1969	26.6	27.4	30.6	27.2	27.1	26.5
1970	26.7	27.1	30.4	27.0	27.0	26.3
1971	26.7	26.9	30.3	26.8	26.9	26.2
1972	26.7	26.8	30.0	26.7	26.8	26.6
1973	26.7	26.9	29.8	26.6	26.8	26.5
1974	26.6	27.0	29.8	26.5	26.7	26.4
1975	26.4	27.1	29.6	26.4	26.7	26.5
1976	26.6	27.2	29.6	26.5	26.9	26.6
1977	26.5	27.3	29.7	26.6	27.0	26.7
1978	26.6	27.5	29.7	26.8	27.2	26.7
1979	26.7	27.7	29.6	26.8	27.5	26.9
1980	26.8	27.7	29.7	26.9	27.6	26.9
1981	26.9	27.9	29.7	26.9	27.7	27.0
1982	27.1	27.9	29.8	27.1	27.9	27.1
1983	27.3	28.2	29.8	27.3	28.1	27.2
1984	27.5	28.3	29.7	27.4	28.3	27.2
1985	27.7	28.4	29.8	27.5	28.4	27.3
1986	27.9	28.5	29.9	27.5	28.4	27.4
1987	28.1	28.7	29.9	27.7	28.5	27.4
1988	28.2	28.8	29.9	27.8	28.5	27.4
1989	28.3	28.8	29.9	28.0	28.6	27.6
1990	28.5	28.9	29.9	28.1	28.6	27.6
1991	28.6	28.9	29.9	28.3	28.7	27.7
1992	28.8	28.9	30.0	28.4	28.9	27.8
1993	28.9	29.0	30.1	28.6	29.0	27.9
1994	29.1	29.1	30.1	28.7	29.1	28.1
1995	29.2	29.3	30.2	28.8	29.2	28.2
1996	29.3	29.4	30.2	29.0	29.4	28.2
1997	29.4	29.4	30.4	29.1	29.5	28.3
1998	29.5	29.5	30.4	29.2	29.7	28.3
1999	29.6	29.6	30.5	29.3	29.8	28.4
2000	29.7	29.6	30.6	29.3	29.9	28.5

Vir: CD-ROM: Recent demographic developments in Europe 2001.

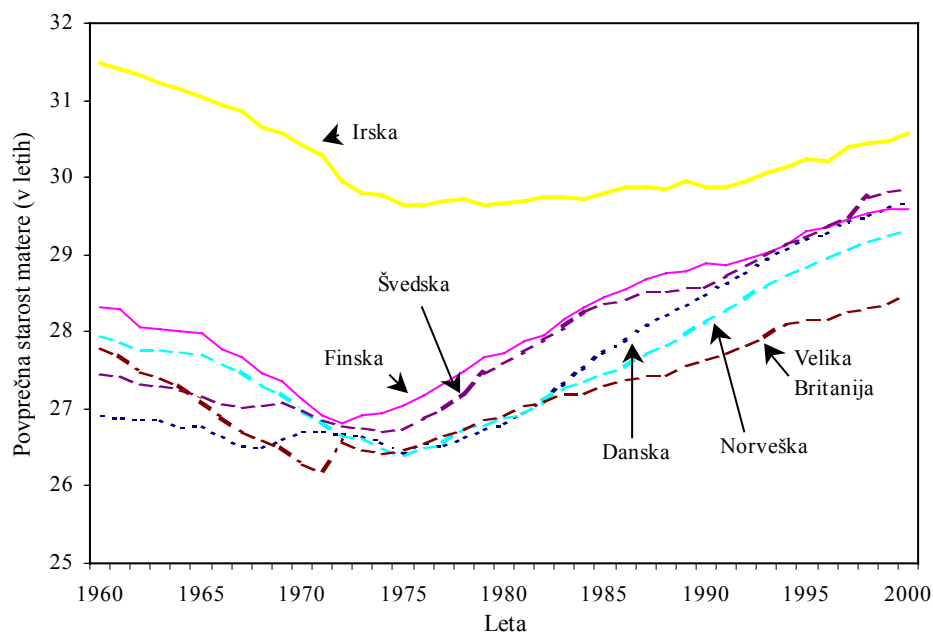
Priloga 11: Srednja starost matere ob rojstvu vseh otrok za izbrane južnoevropske države v obdobju 1960-2000

Leto	Grčija	Italija	Malta	Portugalska	Slovenija	Španija
1960	...	29.2	...	29.6	27.9	...
1961	...	29.1	...	29.6	27.8	30.1
1962	...	29.1	...	29.5	27.4	30.0
1963	...	28.9	...	29.6	27.5	30.1
1964	...	28.8	...	29.5	27.3	30.1
1965	...	28.7	...	29.5	27.1	30.0
1966	...	28.7	...	29.4	27.1	29.9
1967	...	28.6	...	29.3	27.1	30.2
1968	...	28.5	...	29.2	26.9	29.6
1969	...	28.5	...	29.1	26.8	29.5
1970	...	28.3	...	29.0	26.7	29.6
1971	27.4	28.2	...	29.0	26.5	29.2
1972	27.3	28.0	...	29.0	26.3	29.1
1973	27.1	27.9	...	29.1	26.3	28.9
1974	26.9	27.8	...	28.9	26.1	28.8
1975	26.8	27.6	28.2	28.3	25.9	28.7
1976	26.6	27.5	...	27.5	25.7	28.5
1977	26.5	27.5	...	27.3	25.6	28.5
1978	26.3	27.5	...	27.3	25.5	28.4
1979	26.2	27.4	...	27.3	25.4	28.3
1980	26.1	27.4	28.8	27.2	25.4	28.2
1981	26.1	27.5	...	27.2	25.5	28.2
1982	26.1	27.6	...	27.2	25.5	28.3
1983	26.1	27.7	...	27.1	25.4	28.4
1984	26.1	27.9	...	27.1	25.3	28.4
1985	26.3	28.0	28.9	27.2	25.5	28.4
1986	26.4	28.2	29.1	27.1	25.5	28.5
1987	26.5	28.4	28.8	27.2	25.5	28.6
1988	26.8	28.6	29.0	27.2	25.6	28.6
1989	27.0	28.7	28.9	27.2	25.7	28.7
1990	27.2	28.9	28.7	27.3	25.9	28.9
1991	27.4	29.0	28.8	27.5	26.1	29.0
1992	27.6	29.2	28.8	27.6	26.2	29.3
1993	27.8	29.3	28.8	27.7	26.6	29.5
1994	28.0	29.5	28.9	27.9	26.8	29.7
1995	28.2	29.7	29.1	28.1	27.0	30.0
1996	28.4	30.0	28.8	28.2	27.3	30.2
1997	28.6	30.4	28.7	28.3	27.5	30.4
1998	28.7	...	28.9	28.5	27.8	30.6
1999	28.9	...	29.0	28.6	28.0	30.7
2000	...	...	29.0	28.7	28.2	

... - ni podatka

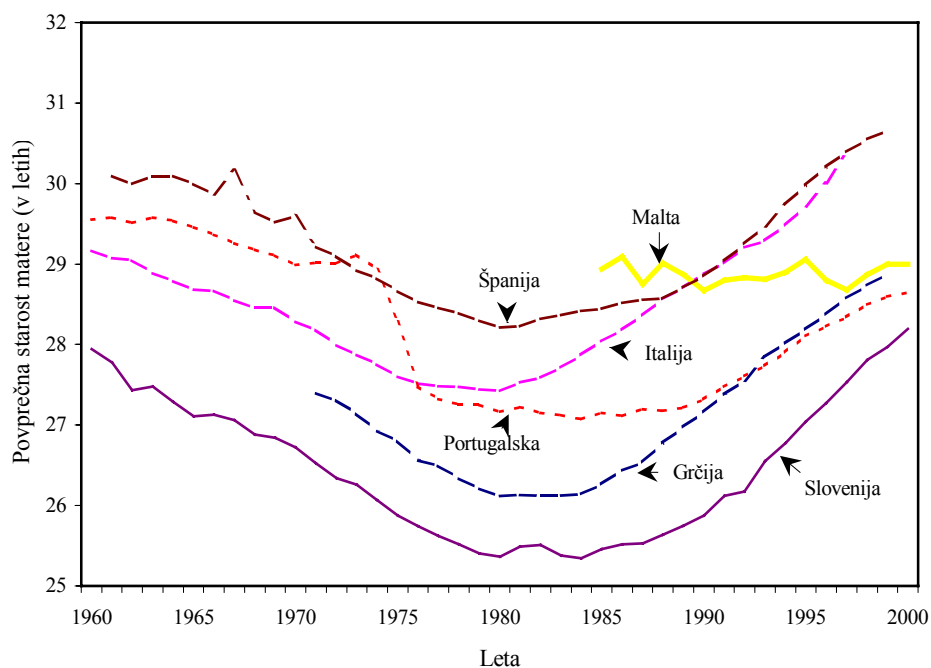
Vir: CD-ROM: Recent demographic developments in Europe 2001.

Priloga 12: Gibanje povprečnih starosti mater ob vseh porodih v izbranih severnoevropskih državah v času od leta 1960 do 2000

Vir: Priloga 10.

Priloga 12: Gibanje povprečnih starosti mater ob vseh porodih v izbranih južneevropskih državah v času od leta 1960 do 2000

Vir: Priloga 11.

Priloga 14: Število rojstev v izbranih severnoevropskih državah od prvega do petega oz. višjega reda in njihovi deleži v letih 1960, 1970, 1980, 1990 in 2000 oz. zadnjem dosegljivem letu

Leto	Skupaj	1. red	Delež 1. reda	2. red	Delež 2. reda	3. red	Delež 3. reda	4. red	Delež 4. reda	5. ali višji red	Delež 5. ali > reda
Danska											
1960	76072	25802	33.9	22878	30.1	13982	18.4	6910	9.1	6500	8.5
1970	70802	29661	41.9	25425	35.9	10448	14.8	3411	4.8	1857	2.6
1980	57293	26247	45.8	21242	37.1	7310	12.8	1757	3.1	737	1.3
1990	63433	29834	47.0	22563	35.6	8277	13.0	2044	3.2	715	1.1
1996	67638	31262	46.2	23839	35.2	9249	13.7	2385	3.5	903	1.3
Finska											
1960	82129	29182	35.5	21125	25.7	12761	15.5	7517	9.2	11544	14.1
1970	64559	32752	50.7	18599	28.8	7388	11.4	3005	4.7	2815	4.4
1980	63064	29631	47.0	22386	35.5	7591	12.0	1941	3.1	1515	2.4
1990	65549	26192	40.0	22016	33.6	11593	17.7	3540	5.4	2208	3.4
2000	56742	22825	40.2	18952	33.4	9261	16.3	3193	5.6	2511	4.4
Irska											
1960	60735	12822	21.1	11048	18.2	9789	16.1	7878	13.0	19198	31.6
1970	64382	17512	27.2	13843	21.5	10625	16.5	7594	11.8	14808	23.0
1980	74064	21665	29.3	18039	24.4	14252	19.2	9002	12.2	11106	15.0
1990	53044	17839	33.6	14820	27.9	9942	18.7	5178	9.8	5265	9.9
2000	54239	22111	40.8	16337	30.1	9439	17.4	3897	7.2	2455	4.5
Norveška											
1960	59603	20151	33.8	18924	31.8	11361	19.1	9167	15.4	0	0.0
1970	60120	24177	40.2	19024	31.6	9985	16.6	6934	11.5	...	...
1980	51039	25688	50.3	16498	32.3	6441	12.6	1683	3.3	729	1.4
1990	60936	26154	42.9	21235	34.8	10142	16.6	2492	4.1	913	1.5
2000	59234	23861	40.3	21258	35.9	10266	17.3	2759	4.7	1090	1.8
Švedska											
1960	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1970	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1980	97064	40510	41.7	36396	37.5	14827	15.3	3829	3.9	1502	1.5
1990	123938	52923	42.7	42607	34.4	19661	15.9	6185	5.0	2562	2.1
2000	90441	39417	43.6	31746	35.1	13135	14.5	3907	4.3	2236	2.5
Velika Britanija*											
1960	839181	305861	36.4	254805	30.4	138299	16.5	140216	16.7	...	...
1970	831237	318189	38.3	272397	32.8	133262	16.0	107389	12.9	...	...
1980	666877	275160	41.3	239546	35.9	100761	15.1	51410	7.7	...	...
1990	575768	227250	39.5	210173	36.5	90410	15.7	47935	8.3	...	...
2000	410966	163375	39.8	151713	36.9	62298	15.2	21136	5.1	12444	3.0

* - Pri Veliki Britaniji gre v letih 1960-1990 za oceno skupnega števila rojstev – podatki za 5. oz. višji red niso podani.

... - ni podatka

Vir: CD-ROM: Recent Demographic Developments in Europe 2001.

Priloga 15: Število rojstev v izbranih južnoevropskih državah od prvega do petega oz. višjega reda in njihovi deleži v letih 1960, 1970, 1980, 1990 in 2000 oz. zadnjem dosegljivem letu

Leto	Skupaj	1. red	Delež 1. reda	2. red	Delež 2. reda	3. red	Delež 3. reda	4. red	Delež 4. reda	5. ali višji red	Delež 5. ali > reda
Grčija											
1960	157239	64532	41.0	49563	31.5	22114	14.1	9832	6.3	11198	7.1
1970	144928	60133	41.5	55148	38.1	19240	13.3	5879	4.1	4528	3.1
1980	148134	66169	44.7	55396	37.4	18934	12.8	4996	3.4	2639	1.8
1990	102229	45588	44.6	39833	39.0	11914	11.7	3345	3.3	1549	1.5
1999	100643	47525	47.2	37915	37.7	10901	10.8	2944	2.9	1358	1.3
Italija											
1960	910192	341004	37.5	253123	27.8	136154	15.0	73285	8.1	106626	11.7
1970	901472	349904	38.8	280211	31.1	136461	15.1	61182	6.8	73714	8.2
1980	640401	298825	46.7	219830	34.3	77852	12.2	24829	3.9	19065	3.0
1990	569255	282339	49.6	199571	35.1	64594	11.3	15676	2.8	7075	1.2
1997	534461	268838	50.3	198484	37.1	51672	9.7	11158	2.1	4309	0.8
Portugalska											
1960	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1970	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1980	158352	72437	45.7	49869	31.5	17134	10.8	7449	4.7	11463	7.2
1990	116383	59819	51.4	36841	31.7	11292	9.7	4206	3.6	4225	3.6
2000	120008	65270	54.4	40002	33.3	10186	8.5	2797	2.3	1753	1.5
Slovenija											
1960	27825	12141	43.6	8504	30.6	3724	13.4	1678	6.0	1778	6.4
1970	27432	13037	47.5	9169	33.4	3164	11.5	1137	4.1	925	3.4
1980	29902	14494	48.5	11577	38.7	2786	9.3	691	2.3	354	1.2
1990	22368	10672	47.7	8827	39.5	2200	9.8	444	2.0	225	1.0
2000	18180	9132	50.2	6540	36.0	1874	10.3	454	2.5	180	1.0
Španija											
1960	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1970	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
1980	571018	244386	42.8	177506	31.1	84182	14.7	35200	6.2	29744	5.2
1990	401425	201729	50.3	138743	34.6	41540	10.3	12264	3.1	7149	1.8
1999	380130	198149	52.1	140086	36.9	31790	8.4	6622	1.7	3483	0.9

... - ni podatka

Vir: CD-ROM: Recent Demographic Developments in Europe 2001.

Priloga 17: Rojstva izven formalne zakonske zveze na 100 rojstev v izbranih evropskih državah v obdobju 1960 - 2000

Država	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Danska	7.8	9.5	11.0	21.7	33.2	43.0	46.4	46.5	44.6
Finska	4.0	4.6	5.8	10.1	13.1	16.4	25.2	33.1	39.2
Grčija	...	1.1	1.1	1.2	1.5	1.8	2.2	3.0	...
Irska	1.6	2.2	2.7	3.7	5.0	8.5	14.5	22.3	31.8
Italija	2.4	2.0	2.2	2.6	4.3	5.4	6.5	8.1	10.2
Malta	...	...	...	...	...	...	1.8	4.6	10.9
Norveška	3.7	4.6	6.9	10.3	14.5	25.8	38.6	47.6	49.6
Portugalska	9.5	7.8	6.9	7.2	9.2	12.3	14.7	18.7	22.2
Slovenija	9.1	9.2	8.5	9.9	13.1	19.1	24.5	29.8	37.1
Španija	2.3	1.6	1.3	2.0	3.9	8.0	9.6	11.1	...
Švedska	11.3	13.8	18.8	32.8	39.7	46.4	47.0	53.0	55.3
V.Britanija	...	...	8.0	9.0	11.5	18.9	27.9	33.6	39.5

... - ni podatka

Vir: Recent Demographic developments in Europe 2001, str. 70.

Priloga 17: Stopnje totalne razveznosti za izbrane države severne Evrope v obdobju 1960 - 2000

Leto	Danska	Finska	Norveška	Švedska	V.Britanija
1960	0.19	0.11	0.09	0.16	...
1961	0.19	0.11	0.10	0.16	...
1962	0.18	0.12	0.10	0.16	...
1963	0.18	0.12	0.10	0.16	...
1964	0.18	0.13	0.10	0.17	...
1965	0.18	0.13	0.10	0.18	...
1966	0.18	0.14	0.11	0.19	...
1967	0.19	0.15	0.11	0.19	...
1968	0.20	0.16	0.12	0.20	...
1969	0.24	0.17	0.12	0.22	...
1970	0.25	0.17	0.13	0.23	0.16
1971	0.35	0.20	0.14	0.25	...
1972	0.35	0.23	0.15	0.28	...
1973	0.34	0.24	0.18	0.30	...
1974	0.36	0.27	0.19	0.52	0.27
1975	0.36	0.26	0.21	0.50	0.28
1976	0.36	0.28	0.21	0.43	0.30
1977	0.38	0.28	0.22	0.41	0.30
1978	0.37	0.30	0.23	0.42	0.34
1979	0.37	0.29	0.25	0.43	0.33
1980	0.40	0.28	0.25	0.42	0.35
1981	0.43	0.28	0.27	0.44	0.34
1982	0.45	0.29	0.28	0.46	0.35
1983	0.46	0.29	0.30	0.46	0.35
1984	0.46	0.29	0.31	0.46	0.34
1985	0.46	0.28	0.33	0.45	0.39
1986	0.47	0.30	0.32	0.44	0.37
1987	0.46	0.32	0.35	0.43	0.37
1988	0.47	0.38	0.37	0.42	0.37
1989	0.49	0.46	0.39	0.44	0.37
1990	0.44	0.42	0.43	0.44	0.37
1991	0.40	0.42	0.44	0.45	0.39
1992	0.41	0.43	0.44	0.48	0.40
1993	0.41	0.43	0.47	0.48	0.41
1994	0.44	0.47	0.47	0.50	0.40
1995	0.41	0.48	0.45	0.52	0.40
1996	0.40	0.48	0.44	0.50	0.44
1997	0.40	0.48	0.44	0.51	0.42
1998	0.41	0.50	0.41	0.51	0.43
1999	0.42	0.51	0.40	0.53	...
2000	0.45	0.51	...	0.55	...

... - ni podatka

Vir: CD ROM - Recent demographic developments in Europe 2001.

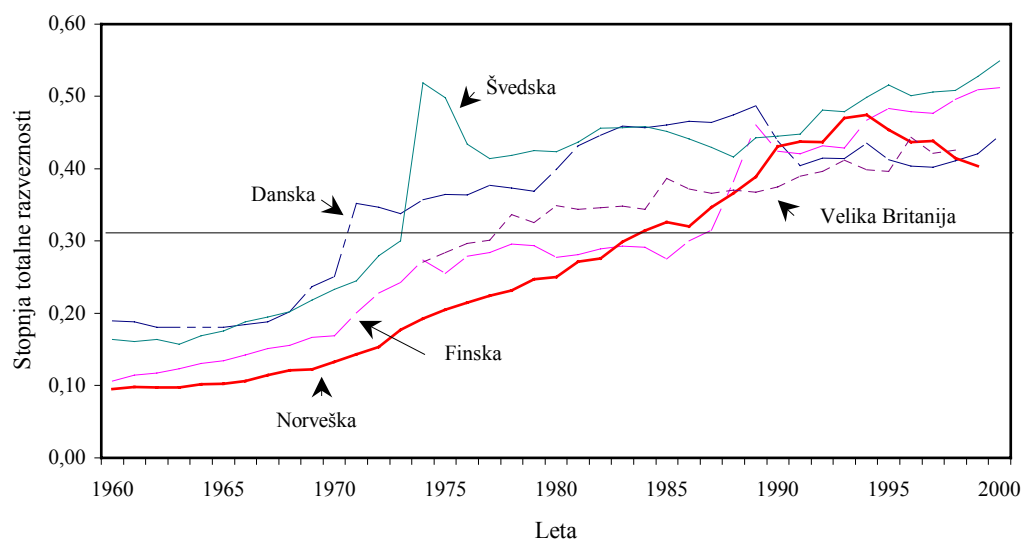
Priloga 18: Stopnje totalne razveznosti za izbrane države južne Evrope v obdobju 1960 - 2000

Leto	Grčija	Italija	Portugalska	Slovenija	Španija
1960	...	...	0.01	...	...
1961	...	...	0.01	...	...
1962	...	...	0.01	...	...
1963	...	...	0.01	...	...
1964	...	...	0.01	...	...
1965	...	...	0.01	...	...
1966	...	...	0.01	...	...
1967	...	...	0.01	...	...
1968	...	...	0.01	...	...
1969	...	...	0.01	...	...
1970	0.05	0.05	0.01	0.13	...
1971	0.04	0.06	0.01	...	...
1972	0.04	0.12	0.01	...	...
1973	0.05	0.06	...	...	...
1974	0.05	0.05	0.01	...	...
1975	0.05	0.03	0.02	0.15	...
1976	0.05	0.03	0.07	...	...
1977	0.06	0.03	0.10	...	...
1978	0.06	0.03	0.09	...	...
1979	0.07	0.03	0.08	...	...
1980	0.10	0.03	0.07	0.16	...
1981	0.09	0.03	0.09	...	0.04
1982	0.08	0.04	0.09	...	0.09
1983	0.08	0.04	0.10	...	0.08
1984	0.12	0.04	0.09	0.18	0.07
1985	0.11	0.04	0.11	0.18	0.08
1986	0.13	0.04	0.11	0.17	0.08
1987	0.13	0.07	0.11	0.16	0.09
1988	0.12	0.08	0.11	0.16	0.10
1989	0.10	0.08	0.12	0.15	0.10
1990	0.09	0.08	0.12	0.15	0.10
1991	0.10	0.08	0.14	0.16	0.12
1992	0.09	0.07	0.16	0.15	0.12
1993	0.12	0.07	0.16	0.16	0.13
1994	0.12	0.08	0.18	0.16	0.14
1995	0.17	0.08	0.16	0.14	0.15
1996	0.15	0.10	0.18	0.18	0.15
1997	0.15	0.10	0.19	0.18	0.15
1998	0.13	...	0.21	0.20	...
1999	0.16	...	0.24	0.20	...
2000	...	...	0.26	0.21	...

... - ni podatka

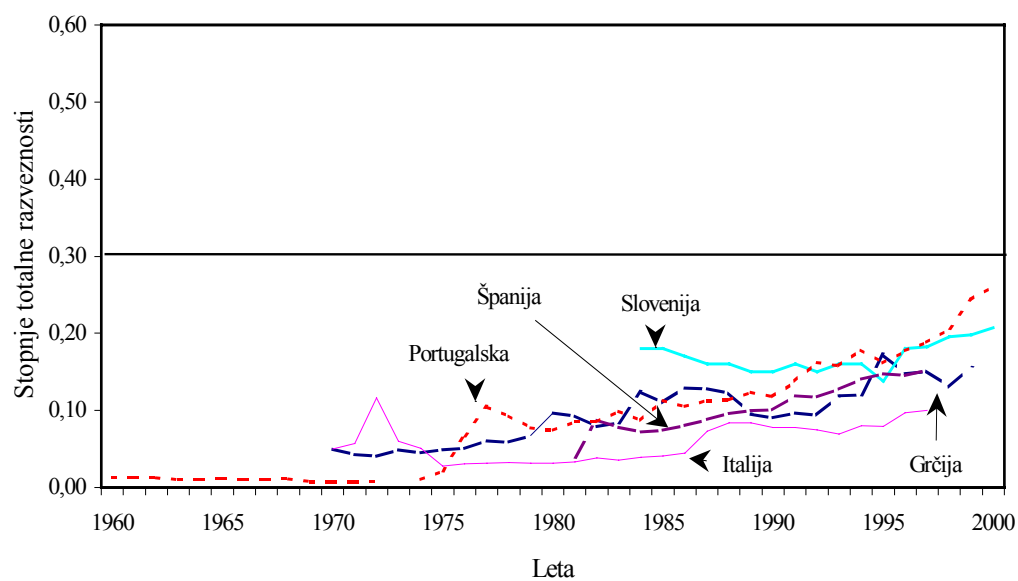
Vir: CD ROM - Recent demographic developments in Europe 2001.

Priloga 19: Stopnje totalne razveznosti severnoevropskih držav med leti 1960 – 2000

Vir: Priloga 17.

Priloga 20: Stopnje razveznosti južnoevropskih držav med leti 1960 – 2000

Vir: Priloga 18.

Priloga 21: Življenjsko pričakovanje ob rojstvu za moške (M) in ženske (Ž) v letih v izbranih severno- in južnoevropskih državah za leta 1960, 1980, 1990 in 2000

Država	1960			1980			1990			2000		
	M	Ž	$\frac{(M+Ž)}{2}$	M	Ž	$\frac{(M+Ž)}{2}$	M	Ž	$\frac{(M+Ž)}{2}$	M	Ž	$\frac{(M+Ž)}{2}$
Danska	70,4	73,8	72,1	71,2	77,2	74,2	72,0	77,8	74,9	74,5	79,3	76,9
Finska	64,9	71,6	68,3	69,3	77,8	73,5	71,0	78,9	74,9	74,2	81,0	77,6
Grčija	67,3	72,4	69,9	72,2	76,6	74,4	74,6	79,4	77,0	75,5 ²	80,6 ²	78,0
Irska	...	...	...	70,1	75,6	72,9	72,1	77,7	74,9	74,2	79,2	76,7
Italija	67,2 ¹	72,3 ¹	69,8	70,6	77,2	73,9	73,6	80,1	76,9	75,7 ³	81,8 ³	78,8
Malta	...	...	...	...	...	...	73,7	78,1	75,9	75,1	79,3	77,2
Norveška	...	...	...	72,4	79,2	75,8	73,5	79,8	76,6	76,0	81,4	78,7
Portugalska	60,7	66,4	63,6	68,0	74,9	71,5	70,4	77,3	73,9	72,6	79,6	76,1
Slovenija	66,3	71,9	69,1	67,3	75,2	71,2	69,8	77,8	73,8	72,3	79,7	76,0
Španija	67,4	72,2	69,8	72,2	78,2	75,2	73,3	80,3	76,8	75,5	82,7	79,1
Švedska	71,2	74,7	73,0	72,8	78,8	75,8	74,8	80,4	77,6	77,4	81,7	79,6
V.Britanija	...	...	...	70,8	76,9	73,9	72,9	78,6	75,7	75,4	80,2	77,8

... – ni podatka

¹ – podatek je za leto 1961

² – podatek je za leto 1999

³ – podatek je za leto 1998

Vir: - za podatke od 1980-2000: Recent Demographic Developments in Europe 2001, str. 90-94;

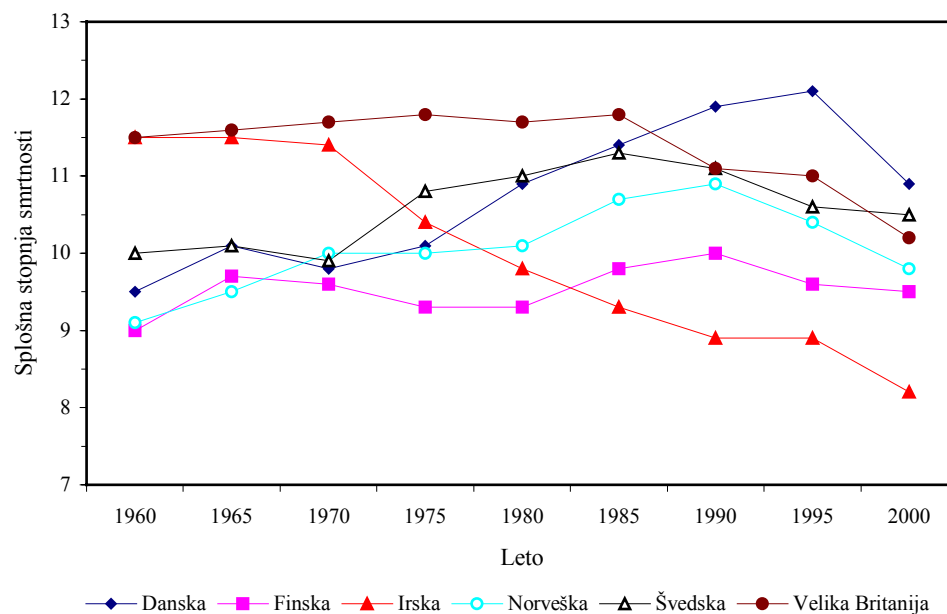
- za podatke leta 1960: Fertility and Family Surveys in Countries of the ECE Region (glej literaturo).

Priloga 22: Splošne stopnje smrtnosti v izbranih državah severne in južne Evrope v obdobju 1960 - 2000

Država	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1998	1999	2000
Danska	9,5	10,1	9,8	10,1	10,9	11,4	11,9	12,1	11,0	11,1	10,9
Finska	9,0	9,7	9,6	9,3	9,3	9,8	10,0	9,6	9,6	9,6	9,5
Grčija	7,3	7,9	8,4	8,9	9,1	9,4	9,3	9,6	9,8	9,8	9,8
Irska	11,5	11,5	11,4	10,4	9,8	9,3	8,9	8,9	8,4	8,4	8,2
Italija	9,6	9,9	9,7	10,0	9,8	9,7	9,6	9,7	9,9	9,8	9,7
Malta	...	...	...	9,5	9,9	8,4	7,8	7,3	8,1	8,2	7,8
Norveška	9,1	9,5	10,0	10,0	10,1	10,7	10,9	10,4	10,0	10,1	9,8
Portugalska	10,7	10,6	10,7	10,8	9,7	9,7	10,4	10,3	10,5	10,6	10,3
Slovenija	9,6	9,7	10,1	10,1	9,9	10,1	9,3	9,5	9,6	9,7	9,3
Španija	...	8,4	8,3	8,4	7,7	8,1	8,6	8,8	9,1	9,1	9,3
Švedska	10,0	10,1	9,9	10,8	11,0	11,3	11,1	10,6	10,5	10,7	10,5
V.Britanija	11,5	11,6	11,7	11,8	11,7	11,8	11,1	11,0	10,6	10,6	10,2

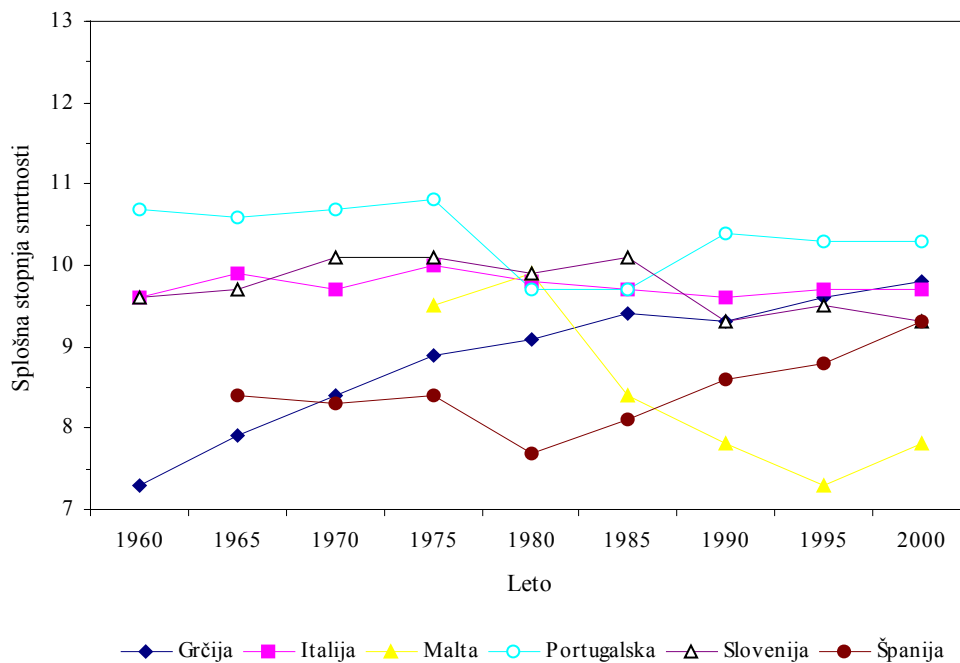
Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2001, str. 86.

Priloga 23: Gibanje splošnih stopenj smrtnosti v severnoevropskih državah v obdobju 1960 – 2000

Vir: Priloga 22.

Priloga 24: Gibanje splošnih stopenj smrtnosti v izbranih južnoevropskih državah v obdobju 1960 – 2000

Vir: Priloga 22.

Priloga 25: Stopnja umrljivosti dojenčkov v ‰ v izbranih drŹavah v obdobju 1960 – 2000

DrŹava	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1998	1999	2000
Danska	21,6	18,7	14,2	10,4	8,4	8,0	7,5	5,1	4,7	4,2	5,3
Finska	21,0	17,6	13,2	9,6	7,6	6,3	5,7	3,9	4,2	3,6	3,7
Grčija	40,1	34,3	29,6	24,0	17,9	14,0	9,7	8,1	6,7	6,1	...
Irska	29,3	25,2	19,5	17,5	11,1	8,8	8,2	6,4	6,2	5,5	6,0
Italija	43,9	35,7	29,3	21,0	14,4	10,5	8,2	6,2	5,4	5,2	4,6
Malta	57,7	34,5	26,0	18,5	14,9	14,4	9,0	8,8	5,2	7,1	6,1
NorveŹska	15,9	14,7	11,1	9,2	8,0	8,5	6,9	4,0	4,0	3,9	3,8
Portugalska	81,5	65,7	58,4	39,3	24,2	17,5	11,0	7,5	6,0	5,6	5,5
Slovenija	35,1	29,6	24,5	17,5	15,1	13,0	8,2	5,5	5,2	4,5	4,9
Œpanija	35,8	29,1	20,8	18,8	12,3	8,9	7,6	5,5	4,8	4,5	...
Œvedska	16,6	13,3	11,0	8,6	6,9	6,8	6,0	4,1	3,5	3,4	3,4
Velika Britanija	...	...	18,5	16,1	12,1	9,3	8,0	6,2	5,7	5,8	5,6

... - ni podatka

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2001, str.87.

Priloga 26: Vključenost predŒolskih otrok v organizirano predŒolsko vzgojo

DrŹava	Leto	MlajŒi otroci (do treh let)- v ‰	StarejŒi otroci (nad tremi leti)-v ‰
Severna Evropa			
Danska	1990	47	67
Finska	1989	49	87
Irska	Konec 1980-ih	2	65
NorveŹska	1988	5 (do dveh let)	56 (nad Œtirimi leti)
Œvedska	Konec 1980-ih	80	80
Velika Britanija	1980-ta	2	79
JuŹna Evropa			
Grčija	Konec 1980-ih	2-3	62
Italija	Konec 1980-ih	5	88
Portugalska	Konec 1980-ih	4	25
Slovenija	1990	30	65
Œpanija	Konec 1980-ih	5	66

Vir: Stropnik, 1997, str. 101.